

**LIETUVOS RESPUBLIKOS ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTRO IR
LIETUVOS RESPUBLIKOS SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTRO**

**Į S A K Y M A S
DĖL MOKYMO SI VISĄ GYVENIMĄ UŽTIKRINIMO STRATEGIJOS IR JOS
ĮGYVENDINIMO VEIKSMŲ PLANO TVIRTINIMO**

2004 m. kovo 26 d. Nr. ISAK-433/A1-83

Vilnius

Įgyvendindami Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001–2004 metų programos priemonės (Žin., 2001, Nr. [86-3015](#)), kuriomis siekiama užtikrinti galimybę mokytis visą gyvenimą, derinti suaugusiųjų formalųjį, neformalųjį švietimą, profesinį ir darbo rinkos mokymą, specialiųjų grupių įtraukimą į suaugusiųjų švietimo sistemą:

1. T v i r t i n a m e Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategiją ir jos įgyvendinimo veiksmų planą (pridedama).

2. N u s t a t o m e vykdant Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijos įgyvendinimo veiksmų planą panaudoti Europos Sąjungos struktūrinę paramą.

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTRAS

ALGIRDAS MONKEVIČIUS

SOCIALINĖS APSAUGOS MINISTRĖ IR DARBO

VILIJĄ BLINKEVIČIŪTĖ

Patvirtinta švietimo ir mokslo ministro
ir socialinės apsaugos ir darbo ministro
2004 m. kovo 26 d.
įsakymu Nr. ISAK-433/A1-83

MOKYMOSI VISĄ GYVENIMĄ UŽTIKRINIMO STRATEGIJA

1. VIZIJA

Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija buvo rengiama pagal ES Phare programos reikalavimus, rengiantis stoti į Europos Sąjungą. Šis dokumentas rengtas aiškiam ir plačiam Lietuvos švietimo ir ekonomikos strategijų kontekste, pvz., atsižvelgiant į Nacionalinį plėtros 2002–2004 m. planą. Dokumente daugiausia dėmesio skiriama pirminio profesinio rengimo ir tęstinio mokymo sektoriams, nes tai yra: a) politikos sritys, kurioms ES teikia prioritetus, ir b) mokymosi visą gyvenimą sritys, kuriose Lietuvoje yra daugiausia erdvės tobulėti. Vis dėlto dokumentą reikėtų traktuoti ir suprasti plačiąja prasme, kurią trumpai būtų galima pateikti šiais vizijos žodžiais:

Taiki, stabili ir pasiturinti visuomenė, suteikianti mokymosi galimybes švietimo, bendruomenės, verslo ir šeimos kontekste visiems visuomenės nariams, 90% aktyvios visuomenės dalies dalyvaujant mokymosi veikloje, kuri remiasi tautiniu kultūriniu paveldu ir visuotinai pripažintomis socialinėmis ir asmeninėmis vertybėmis, siekiant pakelti jų indėlį ekonominiam, socialiniam ir kultūriniam tautos gyvenimui ir jų individualaus ekonominio, socialinio, kultūrinio ir asmeninio gyvenimo potencialo patenkinimui.

2. MISIJA

Šiomis aplinkybėmis mokymasis visą gyvenimą, kaip koncepcija, ir pirminis profesinis rengimas bei tęstinis profesinis mokymas, kaip stambiausia mokymosi visą gyvenimą sudedamoji dalis, siekia maksimizuoti didžiausio šalies turto – žmonių išteklių – vertę. Ši visa apimanti tikslą gali išreikšti misijos teiginys, apimantis visus strategijoje detalizuojamus aspektus:

Optimizuoti panaudojimą visų prieinamų išteklių, teikiamų valstybės, įmonių, savivaldybių, bendrijų, nevyriausybinų organizacijų ar individų, siekiant plėtoti visapusę, vientisą ir rentabilią mokymosi visą gyvenimą sistemą, siūlančią galimybių įvairovę profesiniam, socialiniam ir asmeniniam visų darbingo amžiaus individų ugdymuisi ir jaunimo parengimo profesiniam gyvenimui, atitinkančiam aukščiausius Europos standartus.

3. DOKUMENTO PASKIRTIS

Pastarąjį dešimtmetį Lietuva patyrė precedento neturinčių pokyčių. Visuose visuomenės ir ūkio sektoriuose bei lygiuose atmetus senus darbo metodus buvo įdiegti nauji. Akivaizdžiausių pokyčių įvyko švietimo ir profesinio rengimo srityse. Šios sritys, nuolat pačios fundamentaliai kisdamos, vis labiau tampa ekonominės, socialinės ir kultūrinės plėtros varikliai.

Tačiau šie pokyčiai būdingi ne tik Lietuvai. Mūsų ekonomika, socialinis ir kultūrinis gyvenimas, dabar atsidūręs platesniame Europos ir globaliame kontekste, kurį apibūdindami pasitelkiame pokyčius ir plėtrą. Esminė šių pokyčių priežastis yra precedento neturintys technologijų – ypač informacinių ir komunikacinių – pasiekimai per pastaruosius dvidešimt metų.

Ši technologinė revoliucija iš esmės pakeitė verslo pasaulį (kompiuteriai, elektroninis paštas, mobilieji telefonai, internetas) ir sutelkė darbo pasaulį į vadinamąją „globalią gyvenvietę“. Kartu su šiais pokyčiais vis labiau dėmesys krypta į individualias žmogaus teises – visame aukštą gyvenimo lygį pasiekusiame pasaulyje (ir už jo ribų) manoma, jog technologinės evoliucijos vaisiais turėtų džiaugtis ne tik pagrindinius išteklius kontroliuojanti mažuma, bet ir milijonai tų, kurie kuria ir išlaiko naująją gerovę. Šie lūkesčiai neabejotinai reiškia ir iš to kylančius individualius

įsipareigojimus gyvenimo kokybės, socialinės tvarkos, ekonominio ir socialinio teisingumo bei aplinkos apsaugos srityse. Paminėtos tendencijos – technologinė kaita, globalizacija ir aktyvus pilietiškumas – turi įtakos bendrajai politikai, įpareigodamos poreikį mokytis visą gyvenimą įteisinti kaip vieną iš pagrindinių prioritetų. Taip yra Lietuvoje, taip yra visose aukštos ekonomikos šalyse.

Kuo toliau, tuo labiau nyksta vadinamieji ne kvalifikuoti arba mažai kvalifikuoti darbai. Netrukus net ir patys paprasčiausi darbai, pavyzdžiui, valymo, statybos ar visuomeninio maitinimo srityse, reikalaus deramo su jais susijusių technologijų supratimo ir panaudojimo, nes paprasčiausias užduotis gali atlikti įrengimai, mašinos. Jas aptarnauti, prižiūrėti ir valdyti turi kvalifikuoti darbuotojai. Be to, technologinės kaitos tempas ir jos kuriama ekonominė ir socialinė kaita yra tokie spartūs, kad žengiantieji į darbo rinką šiandien negali tikėtis visą gyvenimą dirbti viename darbe, turėti tik vieną specialybę ir visą laiką išlikti viename ūkio sektoriuje. Specialistai mano, jog daugumai dabartinio jaunimo per savo darbo karjerą teks keletą kartų gana radikalčiai pakeisti profesiją.

Taigi iškyla poreikis mokytis visą gyvenimą. Tampa visiškai nebeįmanoma jauniems žmonėms iki 25 metų įgyti gebėjimų ir kvalifikacijų rinkinį visam gyvenimui. Kuo toliau, tuo labiau jiems reikės platesnių, bendresnių, lengvai pritaikomų gebėjimų, kurie padėtų nuolat įgyti naujų gebėjimų, naujų specialybės žinių ir įsisavinti naujus darbo metodus. Vadinasi, mokymas tampa jau nebe epizodine patirtimi, o nuolatine gyvenimo dalimi. Pirmiausia tai bus būdinga ekonominio gyvenimo sričiai, nors tos pačios jėgos taip pat veiks socialinio, kultūrinio ir asmeninio gyvenimo sritis.

Šie esminiai ir radikalūs pokyčiai vyksta visame pasaulyje: Šiaurės Amerikoje, Europoje, Australijoje bei „tigro“ šuoliu besikuriančiose ekonomikose, kur stebimas akivaizdus valdžios, verslo bei bendruomenės lyderių siekis kurti mokymosi visą gyvenimą kultūrą ir infrastruktūrą. Praktiškai tai reiškia, kad mokymosi galimybės turi būti prieinamos visoms visuomenės dalims visais gyvenimo tarpsniais ir bet kurioje aplinkoje – mokykloje, darbe, namuose bei laisvalaikio metu. Šios mokymosi galimybės nebūtinai formalios ar institucinės. Jos labai dažnai turėtų vykti pasitelkiant suplanuotą patirtį, panaudojant el. mokymosi galimybes (kompiuterį ir internetą), planingai kaupiant praktinio darbo patirtį, dalyvaujant darbo vietų rotacijos programose ir pan., taip pat lankant trumpalaikius neformalaus mokymo kursus įvairiose švietimo ir profesinio rengimo institucijose – profesinėse mokyklose, kolegijose, universitetuose, mokymo centruose bei suaugusiųjų mokymo įstaigose.

Kadangi mokymasis visą gyvenimą yra labai plati sąvoka, nereikėtų stebėtis, jog egzistuoja ne vienas apibrėžimas, atspindintis įvairias perspektyvas bei akcentus. Šio dokumento, kurį rengiant pirmenybė teikiama socialinei ir ekonominei sanglaudai, tikslus atitinka dabartinis Europos Bendrijos mokymosi visą gyvenimą apibrėžimas:

Visa mokymosi veikla, vykstanti visą gyvenimą, siekiant tobulinti žinias, kompetencijas bei gebėjimus asmeninėje, pilietinėje, socialinėje ir/arba su darbu susijusioje perspektyvoje.

Pats terminas „mokymasis visą gyvenimą“ atkreipia dėmesį į laiko dimensiją – į mokymąsi periodiškai arba be perstojo. Tačiau tuo pačiu metu turime atkreipti dėmesį į mokymosi veiklos įvairovę, į tai, kad mokymasis yra veikla ir vaidmenys, kuriuos įvairiu metu ir įvairiose vietose galime keisti, kad mokymasis gali vykti ir vyksta šeimoje, laisvalaikio, bendruomenės gyvenime ir kasdieniame darbe.

Skiriami trys pagrindiniai mokymosi veiklos tipai:

- *Formalusis mokymasis* vyksta švietimo ir mokslo įstaigose. Mokymosi veikla yra tikslinga, apgalvota, organizuota, su fiksuota trukme ir tvarkaraščiu, hierarchine vertinimo sistema, formaliais priėmimo ir registracijos reikalavimais. Jis vykdomas švietimo institucijose jam būdinga, iš anksto numatyta tvarka, turiniu, metodais ir mokymosi priemonėmis. Besimokantieji gauna pripažintus diplomus ir kvalifikacijas.

- *Neformalusis mokymasis* vyksta šalia pagrindinių švietimo ir mokymo sistemų. Jis taip pat apgalvotas ir organizuotas. Su formaliuoju mokymusi bendra yra tai, kad ši mokymąsi riboja institucinė priklausomybė. Jis būdingas kvalifikacijos tobulinimo sričiai. Neformalusis mokymasis gali būti teikiamas darbo vietose, juo gali rūpintis visuomeninės organizacijos ir grupės, taip pat organizacijos, įkurtos formaliai sistemai papildyti (meno, muzikos sporto veikla). Valstybės pripažinti dokumentai neišduodami.
- *Savaiminis mokymasis* – tai natūralus, kiekvieną dieną vykstantis mokymasis. Skirtingai nuo pirmųjų dviejų, savaiminis mokymasis nebūtinai iš anksto apgalvotas, mažiau organizuotas, mažiau struktūruotas, gali būti skatinamas gyvenimo, profesinių aplinkybių, šeimos, sąlygų, todėl jo gali nepripažinti net patys individai, papildantys savo žinias ir gebėjimus. Jo pagrindas yra asmeninių, socialinių, šeimos poreikių tenkinimas. Pastarasis įvairių įstatymų, registrų ar studijų kokybės dokumentų nėra įteisintas.

Paminėti pokyčiai ypač akivaizdūs Europos Sąjungoje, kur pastarąjį dešimtmetį nuolat skelbiami politikos pranešimai pabrėžia lemiamą mokymosi visą gyvenimą svarbą kiekvienos šalies narės ekonominiam, socialiniam ir švietimo planavimui. Lietuva, kaip būsima Bendrijos narė, turėtų siekti įdiegti tokį požiūrį į ateities planavimą. Dėl šios priežasties kuriama ši Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija.

4. KONTEKSTAS

4.1. Istorinės prielaidos

Lietuvoje pramonė niekada nebuvo stipriai išplėtotą. Pasaulyje šalis labiau žinoma kaip žemės ūkio kraštas. Tačiau šalyje jau daugelį amžių buvo teigiamas požiūris į švietimą: pirmoji mokykla oficialiuose dokumentuose paminėta 1397 metais, 1579 m. įsteigtas Vilniaus universitetas yra vienas seniausių universitetų Europoje, 1773 m. įkurta Edukacinė komisija, ir tai buvo pirmasis atvejis Europoje, kai valstybė ėmėsi atsakomybės už švietimo plėtrą. Edukacinė komisija ketino siekti visuotinio raštingumo ir 1774 m. išleido įsakymą dėl privalomo 7–12 m. amžiaus vaikų pradinės mokyklos lankymo. Pastangos nebuvo sėkmingos, viena iš priežasčių – 1795 m. Rusijos įvykdyta Lietuvos okupacija, trukusi daugiau nei šimtmetį. Visuotinio pradinio išsilavinimo siekis buvo įgyvendintas 1923 m., prabėgus penkeriems metams po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo, kai pradinis išsilavinimas buvo paskelbtas privalomu įstatymo numatyta tvarka. Nepriklausomybės laikotarpiu, trukusiu 22 metus, buvo gana nemažai atlikta reformuojant bendrojo vidurinio išsilavinimo aukštesniąsias pakopas, profesinį ir aukštąjį bei suaugusiųjų švietimą. Tačiau naujoji 1940 m. okupacija radikaliai pakeitė Lietuvos raidos kelią.

Sovietiniu laikotarpiu švietimas oficialiai taip pat buvo gana neblogai vertinamas. Pavyzdžiui, buvo skelbiamas privalomas vidurinis išsilavinimas, nemažai menkai išsilavinusių suaugusiųjų buvo siunčiami į mokyklas, netgi aukštasis išsilavinimas buvo nemokamas. Šios politikos dėka šiuo metu formalus mūsų suaugusiosios gyventojų dalies išsilavinimo lygis tebėra aukštas. Tačiau sovietinio laikotarpio švietimo politika turėjo nemažai trūkumų plėtojant šiuolaikinio švietimo sistemą. Pirmą, tikrasis švietimo tikslas buvo ugdyti paklusnų darbuotoją: be iniciatyvos, verslumo, neturintį kritinio mąstymo, sprendimų darymo ir pan. Be to, švietimo metodologija rėmėsi mokymu, todėl menkai teugdyti mokymosi gebėjimai. Trečia, mokymo turinys buvo labai akademiškas, menkai orientuotas į kompetencijų ugdymą. Ketvirta, suaugusiųjų švietimas buvo mažai išplėtotas, buvo ypač ribotos sąlygos neformaliajam ir savaiminiam (informaliajam) mokymuisi. Dėl šių priežasčių šiuo metu mokymosi visą gyvenimą idėjos nėra plačiai žinomos ir pripažįstamos visuomenėje.

4.2. Dabartinių politinių bei ekonominių pokyčių įtaka

Dabartinis gyvenimas yra labai kintantis, atveriantis kiekvienais metais naujų pokyčių, kurie turi įtakos mūsų veiklai, kartais labai reikšmingos. Kalbant apie mokymosi visą gyvenimą plėtrą Lietuvoje, trys pastarojo laiko pokyčiai buvo reikšmingiausi.

Perėjimas nuo planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką. Šis 1990 m. Lietuvoje priimtas sprendimas mažiausiai dvejopai turėjo įtakos poreikiui mokytis visą gyvenimą. Pirmą, tai užbaigė lėto technologijų plėtojimosi, būdingo sovietiniams laikams, laikotarpį. Daugeliu atvejų panaikino galimybę dirbti vienoje ir toje pačioje darbovietėje visą gyvenimą ir iškėlė poreikį tobulinti turimas arba įgyti naujas kompetencijas. Be to, susiformavus darbo rinkai, atsirado nedarbas. Susirasti darbą arba neprarasti jo dažnai reiškia būtinybę mokytis.

Europos integracija. Lietuva nusprendė siekti narystės Europos Sąjungoje. Narystė reikš įėjimą į bendrą rinką, padidėjusį darbo jėgos mobilumą, dideles užsienio investicijas, greitesnę mūsų ekonomikos restruktūrizaciją. Tokioje situacijoje tik mokymasis visą gyvenimą gali individui laiduoti deramą užimtumą. Be to, narystei tapus realybe, Lietuva bus priversta laikytis Europos užimtumo strategijos gairių, apimančių ir mokymąsi visą gyvenimą.

Perėjimas prie žiniomis grindžiamos ekonomikos. Informacinės technologijos padarė radikalią įtaką pačiai ekonomikos esmei – atsirado globali „žiniomis grindžiama ekonomika“. Ši ekonomika pirmiausia remiasi idėjų, o ne fizinės jėgos, pažangių technologijų, o ne pigios darbo jėgos panaudojimu. Lietuva taip pat planuoja laipsniškai pereiti prie žiniomis grindžiamo ūkio. Tai reiškia, jog siekiant konkurencingos ekonomikos mokymasis visą gyvenimą tampa būtinybe. Kita vertus, reikėtų suprasti, jog žinių ekonomikos plėtra gali suteikti galimybių spręsti tokias socialines problemas, kaip skurdas bei socialinės izoliacijos mažinimas. Tačiau tuo pat metu tai gali vesti prie žinių bei skaitmeninės atskirties ir sukurti naujas atskirties problemas.

4.3. Mokymasis visą gyvenimą Lietuvos politikos dokumentuose, išleistuose prieš „Mokymosi visą gyvenimą memorandumą“.

Permanentinio švietimo svarba buvo laikoma reikšmingu klausimu pačioje švietimo reformos pradžioje po Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. Keletas pavyzdžių iš skirtingų dokumentų:

- Bendrojoje Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992) aptariant bendrojo jaunimo švietimo tikslus teigiama, jog „*šiame švietimo tarpsnyje teikiamas šiuolaikinius reikalavimus atitinkantis bendrasis išsilavinimas ir ugdomas asmens siekis mokytis visą savo gyvenimą*“.
- Neformalaus suaugusiųjų švietimo įstatyme (1998), 1 straipsnyje teigiama: „Įstatymo tikslas – suteikti teisinės garantijas neformaliojo suaugusiųjų švietimo dalyviams, vykdytojams ir socialiniams partneriams, *padėti įgyvendinti įgimtą žmogaus teisę visą gyvenimą ugdyti savo asmenybę...*“
- „Profesinio rengimo ir mokymo tikslas yra skatinti sąmoningą, savarankišką, aktyvią, tautos ir valstybės atžvilgiu brandžią asmenybę, dalyvaujančią mokymesi visą gyvenimą“ Baltoji knyga. Profesinis rengimas (1999).
- Aukštojo mokslo Baltojoje knygoje (1999) minint aukštojo mokslo institucijų funkcijas pažymimas ir mokymosi visą gyvenimą idėjos skatinimas visuomenėje bei mokymosi visą gyvenimą galimybių kūrimas.

Vis dėlto visuose šiuose dokumentuose mokymasis visą gyvenimą paprastai buvo labiau laikomas nagrinėjamos problemos elementu nei principu, turinčiu sujungti visą švietimo veiklą į suderintą sistemą, gebančią atsakyti į 21-ojo amžiaus reikmes.

4.4. Pastarojo meto raida

Mokymosi visą gyvenimą memorandumo aptarimas. 2001 m. gegužės–birželio mėn. Lietuvoje buvo aptariamas Mokymosi visą gyvenimą memorandumas. Aptarimą, koordinuojant Švietimo ir mokslo ministerijai, organizavo Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija. Aptarimas apėmė plačias

diskusijas politikų, socialinių partnerių bei regionų lygmeniu. Prieita prie išvados, jog Lietuva neturi nuoseklios ir integruotos mokymosi visą gyvenimą strategijos. Diskusijų rezultatas – buvo numatyti trys mokymosi visą gyvenimą strategijos kūrimo tikslai, kurie aptarimo ataskaitoje formuluojami taip:

1. Kelti mokymosi motyvaciją bei lavinti mokymosi gebėjimus ikimokyklinio ir pagrindinio išsilavinimo lygiais (siekiant išvengti anksti paliekančiųjų formaliąją švietimo sistemą bei mokymąsi visą gyvenimą).
2. Įgyvendinti kaupiamuosius mokymosi pasiekimų sertifikatus (mokymosi portfolio) neprivalomojo bei tęstinio švietimo lygiais. Tai padėtų pašalinti kliūtis tarp akademinio bei profesinio išsilavinimo, formalaus bei neformalaus mokymosi, motyvuoti kiekvieną asmenį toliau mokytis, o darbdavius – investuoti į organizacinę mokymą bei personalo tobulinimą.
3. Kuo labiau įtraukti NVO bei socialinius partnerius į suaugusiųjų švietimo plėtrą.

Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo programa, 2001–2004 m. Programa buvo parengta atitinkamai Europos užimtumo gairėms (European Employment Guidelines), todėl dokumento struktūra remiasi keturių kolonų sistema – užimtumo gebėjimai, verslumas, adaptyvumas bei lygios galimybės. Nagrinėjant planuojamą veiklą galima matyti jos sąsajas su visomis šešiomis Memorandumo tezėmis. Švietimas ir profesinis rengimas programoje laikomas ypač svarbiu kovojant su nedarbu bei didinant užimtumo lygį. Vadinas, užimtumo politikos reikmės turėtų būti įtrauktos į Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategiją bei jos įgyvendinimo veiksmų planą. Mokymasis visą gyvenimą, kaip koncepcija, nėra detalai taikomas dokumente.

Lietuvos Respublikos nacionalinės plėtros planas, 2002–2004 m. Tarkime, kad žmonių išteklių plėtra yra vienas iš Nacionalinės plėtros plano prioritetų. Planas buvo orientuojamas į veiklą, tinkamą paramai iš Europos struktūrinių fondų. Dėl to buvo sudėtinga analizuoti švietimo bei profesinio rengimo sistemos padėtį mokymosi visą gyvenimą kontekste. Vis dėlto SWOT analizėje tarp minimų trūkumų randame susijusių su visais šešiais Memorandumo teiginiais. Todėl aptariant veiklos sritis, kurias reikėtų įtraukti į Phare 2001 programą, prieita prie išvados, jog būtina parengti Mokymosi visą gyvenimą Baltąją knygą, kuri turėtų remtis pažanga visose pagrindinėse srityse (bendrasis lavinimas, pirminis profesinis mokymas, tęstinis profesinis mokymas, profesinis informavimas ir konsultavimas ir pan.).

Bendras Lietuvos užimtumo politikos prioritetų įvertinimas (Joint Assessment of Employment Policy Priorities (JAP)). Bendras užimtumo politikos prioritetų įvertinimas išryškino prioritетines politikos sritis, kuriose Lietuvos darbo rinkoje dar reikalinga pažanga. Nustatyta, jog jaunimo švietimo ir lavinimo srityje „aktualiausia Lietuvai problema yra aukštas „nubyrėjimo“ pagrindinio mokslo laikotarpio ir jo pabaigoje rodiklis“ ir tai, kad „prioritetas turėtų būti teikiamas profesinio mokymo prieinamumo, kokybės bei reikšmingumo didinimui“. Tęstinis mokymas ir rengimas buvo įvertintas kaip per menkai išplėtotas, turintis problemų instituciniu lygmeniu, deramai ir užtikrintai nefinansuojamas. Prieinama prie išvados, jog egzistuoja skubus poreikis plėtoti nacionalinę mokymosi visą gyvenimą strategiją, kurios tikslai būtų:

- *nustatyti kiekybiškai įvertinamas užduotis suaugusių gyventojų kvalifikacijai tobulinti;*
- *nustatyti įvairių struktūrų, dalyvaujančių užtikrinant galimybę mokytis tiek bedarbiams, tiek dirbantiesiems, funkcijas ir įnašą į šį procesą (įskaitant ne tik valstybinius ir privačius švietimo bei mokymo paslaugų teikėjus, bet ir socialinius partnerius);*
- *įvertinti užduočių įgyvendinimo sąnaudas ir apibrėžti, kaip šias sąnaudas būtų galima padengti finansuojant bendrai iš valstybės biudžeto, darbdavių ir besimokančiųjų lėšų.*

Šalies monografija. Monografijoje analizuojama, kaip pirminio ir tęstinio profesinio mokymo sistema bei užimtumo paslaugos pasirengusios spręsti problemas, kurias Lietuva ir ES įvardija Bendrame užimtumo politikos prioritetų įvertinime. Prieinama prie išvados, kad problemos yra gana gerai suprantamos conceptualiu lygmeniu, koncepcijos yra kuriamos ir atitinka Mokymosi

visą gyvenimą memorandumą. Tačiau jų įgyvendinimas atsilieka. Kai kurie trūkumų pavyzdžiai, svarbūs mokymuisi visą gyvenimą:

- konstruktyvaus veiksmų plano nebuvimas, trukdantis sumažinti anksti paliekančiųjų mokyklą skaičių,
- realių planų nebuvimas integruojant į darbo rinką jaunos suaugusiuosius, palikusius švietimo sistemą be kvalifikacijų,
- koordinacijos stoka tarp pirminio ir tęstinio profesinio mokymo bei kitų švietimo sistemos sektorių,
- nepakankamai išplėtotą profesinio informavimo ir konsultavimo sistema,
- menkas profesinio mokymo prestižas, dėl to mažai jaunimo dalyvauja pirminio profesinio mokymo programose,
- menkas suaugusiųjų dalyvavimas tęsiniame mokymesi.

Tiriamoji veikla. Tyrimai edukologijos mokslo srityje atliekami keliuose universitetuose. Tik nedaugelis tyrimų tiesiogiai susiję su mokymosi visą gyvenimą problema. Akivaizdus taikomųjų tyrimų trūkumas, siekiant deramai pagrįsti mokymosi visą gyvenimą veiklos planavimą.

Diskutuojami politiniai dokumentai. Šiuo metu diskutuojami dviejų svarbių dokumentų projektai: Švietimo įstatymas bei 2003–2012 m. Švietimo gairės. Švietimo įstatymą parengė Švietimo ir mokslo ministerija, šiuo metu projektas yra diskutuojamas Seime. Įstatyme numatomi švietimo tikslai, švietimo sistemos principai, švietimo sistemos struktūros pamatai bei valstybės įsipareigojimai švietimo srityje. Teigiama, jog smulkus švietimo veiklos reguliavimas skirtinguose švietimo sektoriuose yra reglamentuojamas konkrečių įstatymų: Profesinio rengimo įstatymo, Aukštojo mokslo įstatymo, Neformalaus suaugusiųjų švietimo įstatymo, kt.

Švietimo gairių projektą parengė Lietuvos Respublikos Prezidento sudaryta darbo grupė. Šį išsamų dokumentą sudaro 4 skyriai: Švietimo kaita – dabarties būtinybė (tarptautiniame bei nacionaliniame kontekste); Efektyvi ir darni sistema (švietimo sistemos plėtros vizija); Prieinamumo, socialinio teisingumo ir tęstinumo laidavimas; Kokybės užtikrinimas.

Mokymosi visą gyvenimą idėja integruojama abiejuose minėtuose dokumentuose. Be to, ir kituose Lietuvos švietimo strateginiuose dokumentuose, tokiuose kaip Informacijos ir komunikacijos technologijos diegimo Lietuvos švietime strategija (2002), Lietuvos mokslo ir technologijų baltoji knyga (2001); Lietuvos aukštojo mokslo sistemos 2002–2006 m. plėtros planas, remiamasi mokymosi visą gyvenimą nuostatomis.

5. ESAMA PADĖTIS IR PAGRINDINĖS PROBLEMOS

Apžvelgėme pagrindinius klausimus, kurie reikalingi mokymosi visą gyvenimą politikai formuoti, ir esamą padėtį, siedami tai su Europos Sąjungos reikalavimais švietimo sistemai. Atlikta nemažai, ypač plėtojant sistemą ir rengiant dokumentaciją, tačiau esama suaugusiųjų švietimo ir ypač tęstinio profesinio mokymosi sistema neužtikrina mokymosi visą gyvenimą galimybių ir mokymosi kultūros raiškos visuomenėje. Šiame skyriuje aptarsime pagrindines problemas, apsunkinančias suaugusių piliečių dalyvavimą mokymesi. Jos yra tokios:

- užimtumo strategijos reikalavimai profesiniam rengimui ir tęsiniam profesiniam mokymuisi
- mokymosi prieinamumas
- reikalinga infrastruktūra
- švietimo valdymas ir profesinio rengimo politikos koordinavimas
- finansavimas
- mokymo personalo kvalifikacija
- regioniniai skirtumai
- stebėsena ir kokybės laidavimas.

5.1. Profesinio rengimo ir tęstinio mokymosi įtaka užimtumo strategijai

Lietuvoje darbo jėgos išsilavinimas yra palyginti aukšto lygio: asmenys su viduriniu ar aukštesniu išsilavinimu sudaro 80% darbo jėgos, bet dalies darbo jėgos turima profesinė kvalifikacija ir įgytos žinios neatitinka besikeičiančių darbo rinkos reikalavimų (Lietuvos darbo biržos duomenimis, apie 80 procentų asmenų, registruotų valstybinėse darbo biržose, turima kvalifikacija netenkina darbo rinkos poreikių, per 40 procentų bedarbių iki 25 metų amžiaus neturi formalios kvalifikacijos). Tai trukdo darbuotojams prisitaikyti prie įvykusių ir vykstančių ekonominių pokyčių bei susirasti darbą. Vykdamt ilgalaikio nedarbo prevenciją reikia užtikrinti darbuotojų žinių ir įgūdžių tobulinimą, gerinti mokymo kokybę. Turi būti aktyvinama nedarbo prevencija ir dirbantiems asmenims – jiems turi būti sudaromos galimybės tobulėti ir įgyti naują profesiją arba tobulinti turimą kompetenciją, kad ji atitiktų tarptautinius profesinio pasirengimo standartus.

Atkreiptinas dėmesys į bendrųjų gebėjimų svarbą ir reikmę juos ugdyti suaugusiųjų mokymosi aprėptyje. Bendrieji gebėjimai – tai žinios, gebėjimai, įgūdžiai, požiūriai ir vertybinės orientacijos, laiduojančios visapusišką individo asmenybės ugdymąsi, jos profesinį lankstumą, mobilumą bei įsidarbinimo galimybes. Prie jų priskiriami komunikaciniai, bendradarbiavimo, problemų sprendimo, kritinio mąstymo, verslumo, informacinių technologijų, užsienio kalbų, mobilumo ir kitokie gebėjimai. Bendrųjų gebėjimų įgijimas palengvina integraciją į darbo rinką tiek turintiems profesinę kvalifikaciją suaugusiesiems, tiek jos neįgijusiesiems. Taip suaugusiųjų mokymasis turi būti grindžiamas bendradarbiavimu, individualybės, asmeninių savybių ir socialinių gebėjimų plėtoje.

Bendrųjų gebėjimų ugdymas yra profesinio rengimo ir tęstinio profesinio mokymosi prioritetas, tačiau jų ugdymas iškeltas ir visoje švietimo sistemoje, neišskiriant ir bendrojo lavinimo mokyklų, universitetų, kitų institucijų. Ugdant bendruosius gebėjimus nemažai galėtų prisidėti nevyriausybinės organizacijos.

5.1.1. Kvalifikacijų įtaka naujų darbo vietų kūrimui.

Užimtumo skatinimo sistema, apimanti smulkų, vidutinį ir stambų verslą, savaime suprantamu dalyku laiko tai, kad bus atitinkamų kvalifikacijų darbuotojų. Tačiau dėl žemos kvalifikacijos arba neatitinkančių darbo rinkos poreikių žmonių išteklių yra stabdoma atskirų regionų plėtra.

Pradėtos įgyvendinti smulkaus ir vidutinio verslo skatinimo priemonės nepakankamai sistemiskai veikia verslo sąlygų gerinimą.

Įgyvendinamos valstybinės ūkio ir atskirų jo šakų plėtros programos nėra tarpusavyje susietos, menkai koordinuojamos ir orientuotos į užimtumo problemos sprendimą. Pavienės pastangos pradėti savo verslą dėl lėšų ir verslo žinių stygiaus ne visada būna sėkmingos.

Dažnai laikomasi nuostatos, kad užimtumo didinimo klausimai priklauso tik nuo valdžios institucijų sprendimų. Nepakankama valstybinių institucijų (savivaldybių, darbo rinkos institucijų) parama vietinėms užimtumo iniciatyvoms įgyvendinti; nėra bendradarbiavimo žmonių išteklių plėtros srityje.

5.1.2. Profesinio rengimo pritaikymas prie darbo rinkos poreikių.

Profesinio rengimo sistema, kurią sudaro pirminis ir darbo rinkos mokymas, dar nedarni ir nepakankamai tenkina vietos darbo rinkos poreikius. Esama profesinio rengimo sistema nepakankamai išplėsta ir nepajėgia užtikrinti visuotinio profesinio mokymo prieinamumo ir tęstinumo. Pastebima disproporcija tarp profesinio rengimo, kvalifikacijos tobulinimo poreikio ir tenkinimo galimybių.

Pastaraisiais metais kas trečias užsiregistravęs darbo biržoje bedarbis neturi kvalifikacijos, kas antro turima kvalifikacija neturi paklausos arba neatitinka darbdavių reikalavimų.

Darbuotojų kvalifikacijos kėlimas plėtojamas nepakankamai, todėl kai kurie darbuotojai nesijaučia saugūs vykstant struktūriniams pokyčiams. Darbuotojų kvalifikacijos kėlimą riboja esama reglamentuojanti teisinė bazė.

Mažėja jaunimo (iki 25 metų) ir ilgalaikių bedarbių (12 ir daugiau mėnesių) užimtumas. Didesnį nei kitų demografinių socialinių grupių jaunimo nedarbą sąlygoja bendrojo išsimokslinimo ir profesinio pasirengimo lygis. Dėl pablogėjusių ir socialinių sąlygų dalis jaunimo iki 16 metų nelanko bendrojo lavinimo mokyklos ir neįgyja netgi pagrindinio išsilavinimo. Palyginti nedaug baigusių pagrindinę mokyklą jaunų žmonių mokosi profesinėse mokyklose (apie 30% , o ES šalyse apie 50%). Nėra išlyginamųjų programų asmenims, neturintiems pagrindinio išsilavinimo, įgyti profesinį pasirengimą. Jaunimui, turinčiam profesinę kvalifikaciją, darbdaviai priekaištauja, kad neturi patirties, o suaugusiesiems – kad turima patirtis yra ne privalumas, o trūkumas, nes jų kvalifikacijos neatitinka pageidaujamųjų.

Vykdomo neįgalių ir kitų socialiai pažeidžiamų asmenų grupių profesinio rengimo ir integracijos į darbo rinką priemonės neužtikrina esančių poreikių.

5.1.3. Ilgalaikio nedarbo grėsmė.

Kaip rodo tyrimai, užsitęsęs nedarbui sunkiau keisti profesiją, mažėja galimybių įsidarbinti, blogėja materialinė padėtis. Įgyvendinamų darbo rinkos politikos priemonių nepakanka ilgalaikio nedarbo problemoms spręsti.

Dalis praradusių darbą asmenų net tarpininkaujant teritorinėms darbo biržoms negali prisiderinti prie darbo rinkos. Jie geba arba nori dirbti tik nesunkius, nekvalifikuotus darbus, kurių pasiūla mažėja. Tam tikrų gyventojų grupių gaunama socialinė parama kartu su kitokia šeimoms teikiama socialine parama neskatina jų ieškoti darbo, užsidirbti.

Susirūpinimą kelia prie rizikos grupių priskiriami bedarbiai: neturintys nuolatinės gyvenamosios vietos, grįžę iš įkalinimo vietų, asocialaus elgesio šeimų nariai ir kiti praradę paskatas dirbti asmenys. Nedideles galimybes įsidarbinti turi priešpensinio amžiaus bedarbiai.

Tarp nedarbingo jaunimo sparčiau plinta asocialus elgesys, nelegali veikla, formuojasi iškreiptas požiūris į darbą.

5.1.4. Įdarbinimo lengvatos ir lygios galimybės.

Kai kuriems gyventojams numatomos įdarbinimo lengvatos. Jos skirtos lygioms galimybėms rizikos grupėms užtikrinti. Tai gali mažinti šių grupių aktyvumą siekiant kvalifikacijų. Kai kurioms gyventojų grupėms numatomos įdarbinimo privilegijos gali sukelti jiems patiems nepageidaujamų neigiamų socialinių bei ekonominių padarinių.

Ekonomiškai nuostolingas naujų darbo vietų kūrimas ir įdarbinimas iškreipia darbo santykius, stabdo verslo plėtrą, didina gamybos socialines išlaidas, mažina įmonių konkurencingumą. Šiuo atveju reikalinga subalansuota lygių galimybių ir kitų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių taikymo politika.

5.1.5. Suaugusiųjų tęstinis mokymasis.

Remiantis Lietuvos statistikos departamentu, kuris kasmet gauna informaciją apie suaugusiųjų mokymąsi iš ŠMM licencijas turinčių mokymo organizacijų, 1998 m. buvo 171 000 kursų dalyvių, palyginti su 80 000 dalyvių 2001 m. Sumažėjimą tam tikra prasme galima būtų paaiškinti tuo, jog padidėjo dalyvių skaičius kursuose, kurie nelaiduoja pripažinto valstybės pažymėjimo. Tačiau ši prielaida nėra paremta statistiniais duomenimis.

2001 m. iš viso 17 100 besimokančiųjų dalyvavo 14 DRMT-ų mokyme. Iš jų 6900 buvo finansuojami darbo biržos, 6900 – savo darbdavių ir 3300 mokėsi savo iniciatyva.

2000–2001 mokslo metais iš viso 32 000 dalyvavo suaugusiųjų švietime ir lavinime formalios švietimo sistemos institucijose, o tuo tarpu 1995–1996 mokslo metais – apytiksliai 28 000. Besimokančių suaugusiųjų skaičius profesinėse mokyklose sumažėjo nuo 8326 dalyvių 1995–1996 mokslo metais iki 4473 1999–2000-aisiais. Šis skaičius vėl padidėjo iki 5960 2000–2001 m.m.

Suaugusiųjų tęstinis mokymasis šalyje nėra pakankamai išplėtotas. Tik 5-10% suaugusiųjų Lietuvos gyventojų dalyvauja suaugusiųjų mokymosi programose; o tuo tarpu kai kuriose ES šalyse

(Švedija, Vokietija) šis rodiklis viršija 40%. Tik apie penktadalis įmonių planuoja ir vykdo darbuotojų profesinį tobulinimą.

Sistemiau tik valstybinės įstaigos – viešojo administravimo, sveikatos priežiūros, švietimo ir energetikos sričių darbdaviai – savo darbuotojams organizuoja intensyvius tęstinio mokymosi kursus. Tačiau mažėjant valstybinių įstaigų finansavimui tęstinis mokymasis organizuojamas vis rečiau, jo renginiai trumpesni.

Ribotas valstybinis finansavimas reiškia, kad beveik visi suaugusiųjų mokymosi kursai turi padengti sąnaudas iš surinktų mokesčių už mokymą. Be to, skaičiuojant fizinių asmenų pajamų mokestį, išlaidos tokiam mokymui nelaikomos išlaidomis, kurių suma turėtų būti mažinamos apmokestinamosios pajamos. Todėl, atsižvelgiant į žemas pajamas Lietuvoje, žmonėms, iš darbdavio negaunantiems finansinės paramos, tęstinis mokymasis tampa per brangus.

Nėra teisinės bazės, kuri nustatytų darbdavių ir darbuotojų pareigas kvalifikacijos tobulinimo srityje (pvz., galėtų būti įteisinta darbuotojo teisė į atostogas mokymosi tikslams) bei darbdavių ekonominio skatinimo finansuoti darbuotojų dalyvavimą mokymosi programose sistemos.

Svarbią vietą tęstiniame mokymesi užima aukštosios mokyklos. Jų vakariniuose ir neakivaizdiniuose studijų skyriuose 2001 m. studijavo apie 40 000 studentų, per 20 000 asmenų mokėsi aukštųjų mokyklų organizuojamuose neformaliuose kursuose. Šalies orientacija į žiniomis grindžiamo ūkio plėtrą dar padidins tęstinių studijų aukštosiose mokyklose poreikį. Todėl būtina sukurti paramos tęstinėms (nuoseklioms ir nenuoseklioms) studijoms programas.

5.1.6. Profesinis konsultavimas ir informavimas.

Profesinis orientavimas ir konsultavimas mokymosi visą gyvenimą požiūriu turėtų užimti svarbią vietą. Tačiau dėl nepakankamai išplėtos profesinio konsultavimo ir informavimo sistemos ir nekoordinuotumo tik nedidelė dalis moksleivių bei dirbančiųjų ir bedarbių dalyvauja profesinio konsultavimo ir orientavimo priemonėse. Lietuvoje konsultuojama tik 12,1% bedarbių, apie 10 procentų baigiamųjų klasių moksleivių. Profesinio konsultavimo ir orientavimo prieinamumui didinti yra sukurtos interneto duomenų bazės www.darborinka.lt ir darbo biržos darbo paieškos informacinė sistema. Nedaug bedarbių dalyvauja specializuotose konsultavimo darbo paieškai priemonėse. Nepakankamas dėmesys skiriamas suaugusiųjų informavimui ir konsultavimui pagal tikslines poreikių grupes ir tinkamumą darbo rinkai. Praktiškai profesinis orientavimas nėra integruotas į profesinio mokymo procesą. Nėra nustatyti suaugusiųjų žmonių grupių (pradedančiųjų darbo karjerą, dirbančiųjų, specialiųjų poreikių ir bedarbių) profesinio informavimo ir konsultavimo poreikiai; tik bandoma apibrėžti svarbiausias profesijos konsultanto funkcijas ir kompetencijas, būtinas suaugusiųjų profesinio informavimo ir konsultavimo poreikiams tenkinti; yra tik žinybinis (SADM) suaugusiųjų profesijos konsultanto standartas bei konsultantų rengimo standartas.

5.1.7. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pripažinimas.

Per pastaruosius 10–15 metų nemažai šalių Europoje ir už Europos ribų įdiegė ankstesnio, neformalaus ir savaiminio mokymosi identifikavimo, oficialaus patvirtinimo ir pripažinimo metodikas ir sistemas. Yra manoma, kad tai pagerins įgūdžių skaidrumą ir perkėlimą tarp šalių. Siekiama, kad būtų sukurti būdai, padėsiantys piliečiams – suaugusiesiems ir jaunimui – suprantamai ir konvertuojamai pateikti savo kvalifikacijas ir kompetencijas kiekvienoje Europos vietoje. Tai yra kryptis, kuria neišvengiamai turime žengti ir mes.

Neformalaus ir savaiminio mokymosi pripažinimo sistemos ir metodų kūrimas Lietuvoje dar beveik neprasidėjo. Nebaigta kurti profesijos standartų sistema. Universitetiniam išsilavinimui tokia sistema net nepradėta kurti.

Suaugusieji, neįgiję pagrindinio išsilavinimo, bet turintys profesines kompetencijas, įgytas dirbant ar savarankiškai mokantis, yra vertinami pagal formalias jaunimui sukurtas taisykles. Jų patirtis nėra vertinama ir pripažįstama. Neformalaus ir savaiminio mokymosi formalaus pripažinimo sistemos nebuvimas mažina mokymosi prestižą, apsunkina darbuotojų santykius su

darbdaviais, mažina konkurencingumą darbo rinkoje. Šios sistemos tikslas būtų įvertinti individo pasiekimus ir paskatinti jį siekti naujų kvalifikacijų.

Reikia sukurti mokymosi pripažinimo sistemą, kuri leistų įteisinti turimas kompetencijas, įgytas kitur, o ne formaliojoje sistemoje.

5.2. Mokymosi prieinamumas

Nesukurta teisinga, lanksti, kiekvienam prieinama mokymąsi visą gyvenimą užtikrinanti sistema.

Šalyje vis akivaizdesnis visuomenės skaidymasis. Pastebimas atskirų visuomenės sluoksnių ir grupių uždumas (izoliacija). Skirtumai tarp pasiturinčiųjų ir skurstančiųjų didėja. Atskiros grupės pasmerkiamos socialinei atskirčiai, apsiriboja ar apribojamos minimaliu išsilavinimu, iškritimu iš darbo rinkos ir atsiduria uždame rate. Menkas išsilavinimas riboja dalyvavimo visuomenės gyvenime galimybes ir didina skurdą.

Susirūpinimą kelia rizikos grupės kaimo vietovėse ir regionuose, kuriuose žemiausias užimtumo lygmuo, merdi pramonė ir verslas, veša nedarbas. Rizikos grupėms priklauso suaugusieji, neįgiję pagrindinio išsilavinimo, bedarbiai, tautinės mažumos, neįgalieji, nuteistieji ir asmenys, grįžę iš įkalinimo vietos, privalomosios tarnybos kariai.

Lyčių lygybės problemoms Lietuvoje skiriama nemažai dėmesio. Yra parengta tam skirtų teisinių dokumentų bei įsteigtos institucijos, padedančios įgyvendinti lyčių lygybės principą. Moterys sudaro beveik pusę visų dirbančiųjų (45,8 proc., 2001 m.). Nepaisant rimtų pastangų užtikrinti moterims ir vyrams lygias galimybes darbo rinkoje, yra nemažai spęstinių problemų. Pavyzdžiui, neišspręsta kvalifikacijos atnaujinimo po motinystės atostogų problema, savo verslą pradedančių moterų yra kur kas mažiau negu vyrų, vyresnio amžiaus moterims sudėtinga įsidarbinti.

Didėjant imigrantų skaičiui, jų integracija į visuomenę priklauso nuo kalbos mokėjimo bei ankstesnio mokymosi ir įgytų kvalifikacijų pripažinimo. Šiems žmonėms turi būti sudaroma galimybė papildomai mokytis lietuvių kalbos ir įgyti (pripažinus ankstesnį mokymąsi) trūkstamas kompetencijas.

5.2.1. Formalusis mokymasis.

Formalusis institucinis švietimas yra pernelyg užduras. Institucijos viena nuo kitos yra užsidarusios ir siekia siaurų savų interesų.

Suaugusieji negali laikyti mokyklinių ir valstybinių egzaminų, jei nėra priimti į formalias institucijas. Taip neigiamas jų gebėjimas mokytis savarankiškai ar siekis įgyti žinių neformaliojo švietimo institucijose.

Suaugusiųjų mokymo centruose ir mokyklose mokymo programos nėra pakankamai lanksčios, neišplėtotas modulinis mokymasis, suaugusieji mokomi pagal bendrojo lavinimo programas neatsižvelgiant į jų patirtį ir poreikius.

Suaugusiųjų, anksčiau neįgijusių aukštojo išsilavinimo, galimybės dalyvauti nuoseklaus tęstinio mokymosi ar perkvalifikavimo studijose universitetuose yra ribotos. Nesukurta sistema, kuri leistų pervesti kreditus iš vienos paralelios institucijos į kitą ar iš žemesnio institucinio lygmens į aukštesnį.

5.2.2. Pedagogiškai apleisti ikimokyklinio amžiaus vaikai.

Net 16 procentų Lietuvos gyventojų gyvena žemiau skurdo ribos, o skurdą patiriančių vaikų yra dar daugiau - skursta per 20 proc. ikimokyklinio amžiaus vaikų. Dauguma skurstančių šeimų turi rimtų socialinių problemų ir nepakankamai rūpinasi savo vaikų ugdymu: paprastai namuose beveik nėra knygučių, vaikų intelektas plėtojasi lėčiau ir į mokyklą jie ateina gerokai atsilikę. Kaimuose labai sumažėjo ikimokyklinių įstaigų: iš 699 ikimokyklinių įstaigų kaime liko tik 204. Todėl kaime gyvenančių socialiai apleistų vaikų integravimas į tikslingą mokymąsi visą gyvenimą tampa problemiškas.

5.2.3. Neįgijusieji pagrindinio išsilavinimo.

Lietuvoje nėra tikslios nelankančių mokyklos vaikų statistikos, o pateikiami duomenys yra prieštaringi. „Nubyrėjimo“ procentas iš pagrindinės mokyklos yra per didelis. Daugiau nei 20 proc. vaikų negauna pagrindinio mokslo baigimo pažymėjimo. Ši nemenka jaunų žmonių dalis patenka į darbo rinką neturėdama galimybių siekti aukštesnių kvalifikacijų, kartu suformuodama darbo jėgoje gausią rizikos grupę.

Dėl šių objektyvių priežasčių būtina didinti mokymosi poreikį ir plėsti pasiūlą tiems, kurie iš švietimo sistemos gavo mažiausią. Siekiant įgyvendinti mokymąsi visą gyvenimą, svarbu integruoti jį į suaugusiųjų gyvenimą ir sudaryti besimokantiems sąlygas įgyti kokybišką išsilavinimą. Sukurti „antro šanso“ galimybes tiems, kurie neįgijo pagrindinio išsilavinimo iki 16 metų.

5.2.4. Bedarbiai.

Nedarbo lygis įvairiose išsilavinimo grupėse labai skirtingas. DJT duomenimis, 2001 m. asmenų su aukštesniu nei vidurinis išsilavinimas nedarbo lygis siekė 11 proc., su viduriniu išsilavinimu – 22 proc., su pagrindiniu išsilavinimu – 26 proc. Apytikriai 4/5 darbo biržoje įsiregistravusių bedarbių neturi kvalifikacijos arba jų kvalifikacija neatitinka dabartinių darbo rinkos poreikių. Apie pusę įsiregistravusių jaunų bedarbių neturi jokios kvalifikacijos.

Ilgalaikis nedarbas tiek ES, tiek ir Lietuvoje yra panašus – maždaug kas antras bedarbis neranda darbo ilgiau kaip 12 mėn. (ES – 42%, Lietuvoje – 59%). 2001 m. didžiausias ilgalaikio nedarbo lygis yra užfiksuotas tarp asmenų, vyresnių nei 50 metų. Tai pirmiausia susiję su vyresnio amžiaus žmonių nenoru bei gebėjimų stoka keistis ir, kita vertus, su darbdavių nuostata priimti į darbą jaunesnius žmones.

Gyventojų užimtumo tyrimų duomenimis, vidutinis metinis jaunimo (iki 25 metų amžiaus) nedarbas 2001 m. buvo 30,2 proc. Tai gerokai viršija ES vidurkį (16,1 proc. 2000 m.). Daugiau kaip trečdalis jų – neturintieji kvalifikacijos.

Būtina sudaryti sąlygas bedarbiams įgyti paklausias profesines kvalifikacijas ar atnaujinti turimas, didinti socialinį aktyvumą, siūlyti programas bendriesiems gebėjimams, tokiems kaip informacinės technologijos, užsienio kalbos, verslumas, socialiniai gebėjimai, ugdyti.

5.2.5. Tautinės mažumos.

Lietuvoje yra apie 18 proc. kitų tautybių gyventojų. 2000 m. atliktų darbo jėgos atrankinių tyrimų duomenimis, nedarbas tarp tautinių mažumų atstovų yra didesnis negu vidutinis: esant bendram nedarbui 14,7 proc., neturinčių darbo lietuvių buvo 13,6 proc., rusų – 22,1 proc., lenkų – 17,1 proc., kitų tautybių asmenų – 22,9 proc. Pastebėta, kad neturintys darbo tautinių mažumų atstovai yra menkiau išsilavinę, neturi reikiamo profesinio pasirėngimo, o tai trukdo jiems integruotis į visuomenę.

Skatinti švietimo institucijas rengti įvairias programas kitataučiams, siekiant sudaryti galimybes įgyti reikalingas profesines kvalifikacijas ir palengvinti integraciją į visuomenę.

5.2.6. Neįgalieji.

Suaugusiųjų mokymo įstaigose žmonių, turinčių fizinę negalią, mokosi labai mažai. Dar 1991 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymas, tačiau realiai tik 1998 metų pabaigoje buvo pradėta rūpintis neįgalių žmonių švietimu. Šiuo metu Lietuvoje turime tik labai nedaug suaugusiųjų mokyklų (centrų), kuriose mokosi negalią turintys žmonės. Tyrimų duomenimis, 2001–2002 mokslo metais neįgalieji sudarė tik 0,02% formaliai besimokančių suaugusiųjų. Toks mažas neįgaliųjų skaičius iš dalies susijęs su socialinėmis problemomis. Daugelyje mokyklų nėra liftų, įėjimai, bibliotekos, tualetai ir kt. nepritaikyti žmonėms judėti invalido vežimėliais. Norint įrengti neįgaliesiems tinkamas patalpas, reikia nemažai lėšų, kurių mokykloms trūksta. Žinoma, ši problema nėra vienintelė, kodėl tiek mažai neįgaliųjų

mokosi šiose įstaigose. Vis dar jaučiamas psichologinis barjeras tarp negalią turinčiųjų ir sveikų žmonių.

Informacinės technologijos ir žinių ekonomika sukuria galimybes neįgaliesiems dalyvauti socialiniame ir ekonominiame visuomenės gyvenime. Įvairios iniciatyvos ir programos neįgaliesiems turi būti remiamos ir skatinamos, ypač informacinių technologijų srityje.

5.2.7. Privalomosios tarnybos kariai.

Didžiausią Lietuvos kariuomenės dalį sudaro žemo išsilavinimo kariai, kurie sukakus 18 metų netęsia mokslo, o atlieka privalomąją tarnybą. Ją baigę bando integruotis į darbo rinką, tačiau yra ribojami menko išsilavinimo.

Būtina išplėsti švietimo paslaugas kariuomenėje, užtikrinant pagrindinio išsilavinimo įvedimą ir vidurinio išsilavinimo galimybes, neformalaus švietimo modulius, kurie vėliau būtų pripažįstami formalioje išsilavinimo sistemoje.

5.2.8. Nuteistieji ir asmenys, grįžę iš įkalinimo vietos.

Paprastai tai menko išsilavinimo ir neturintys profesinės kvalifikacijos asmenys. Būtina skatinti ir remti įvairias moduline pagrindinio išsilavinimo ir profesinio rengimo programas kalėjimuose.

Pavyzdžiui, Vilniaus Lukiškių kalėjime esančiame suaugusiųjų konsultaciniame bendrojo lavinimo centre ir Panevėžio moterų kalėjime esančioje suaugusiųjų bendrojo lavinimo mokykloje, kurioje mokosi nuteistos moterys, 2001–2002 mokslo metais mokėsi 397 nuteistieji. Per pastaruosius trejus metus šiose įstaigose besimokančiųjų skaičius padidėjo 1,3 karto, o neformaliajame švietime 2 kartus. 2001–2002 mokslo metais formaliajame švietime dalyvavo 64,7% visų mokykloje ir centre besimokančių nuteistųjų, neformaliajame – 35,3%. Pagrindinės mokyklos klasėse mokėsi 70% visų formaliajame švietime dalyvaujančių klausytojų, vidurinės mokyklos klasėse – 30%. Kitataučiai tais pačiais metais šiose įstaigose sudarė 14,9% visų besimokančiųjų. Tačiau trūksta duomenų apie mokymąsi kitose įkalinimo įstaigose.

Būtina išplėsti pirminio profesinio rengimo paslaugas ir sudaryti sąlygas nuteistiesiems įgyti profesiją, taip palengvinant integraciją į darbo rinką grįžus iš įkalinimo vietos.

5.3. Infrastruktūra

5.3.1. Pastatai.

Dauguma švietimo institucijų buvo pastatytos 1960–1980 metais ir anksčiau. Per pastaruosius 10 metų pastatytos tik 74 mokyklos. Seni mokyklų pastatai neatitinka dabartinių reikalavimų dėl susidėvėjimo ir dėl pakitusio požiūrio į higienos reikalavimus bei energijos taupymą. Per 10 metų atnaujintos tik 273 mokyklos. 2001 m. parengta 112 mokyklų atnaujinimo projektų, kurių įgyvendinimui panaudojama Pasaulio banko paskola. Poreikiai mokyklų atnaujinimui yra gerokai didesni: apie 50 proc. mokyklų stogai susidėvėję, reikia remontuoti langus, net 171 vidurinėje ir pagrindinėje mokyklose nėra salių, o daugelį esančių sporto salių reikia remontuoti ir t.t. Yra regionų, kuriuose, siekiant užtikrinti vienodas prieinamumo galimybes, reikia pastatyti naujas mokyklas, tarp jų ir profesines. Ne mažiau investicijų prireiks ir bibliotekų bei kultūros centrų pastatams.

5.3.2. Institucijų techninė bazė.

Kiekvienai švietimo institucijai reikalinga tam tikra techninė įranga. Pastaruoju metu ypač sparčiai keičiasi kompiuterizacijos laipsnis. Švietimo srityje IT sektoriuje per 2001 metus buvo pasiekta nemaža pažanga, aprūpinant mokyklas kompiuterine technika, tačiau Lietuva vis dar pasižymi žemais mokyklų kompiuterizavimo rodikliais: pagal kompiuterių skaičių 100 bendrojo lavinimo mokyklų mokinių Lietuva nuo ES vidurkio atsilieka daugiau nei tris kartus (Lietuvoje 2001 m. šis rodiklis buvo 2,5, o ES vidurkis – 8,6). Profesinio rengimo institucijos yra truputį geriau kompiuterizuotos: profesinėse mokyklose 100 mokinių tenka maždaug 5 kompiuteriai, o

kolegijose – beveik 10. Yra vykdomos aprūpinimo kompiuteriais programos. Pavyzdžiui, 2001 m. mokykloms buvo nupirktas apie 6000 kompiuterių. Tačiau tai toli gražu nepatenkina realių poreikių, ypač turint omenyje, kad kompiuterinė įranga greitai sensta ir ją nuolat reikia atnaujinti.

Švietimo institucijoms reikalinga ir kitokia techninė įranga. Ypač tai aktualu profesinio rengimo institucijoms, kuriose tenka ugdyti praktinius įgūdžius. Atnaujinti įrangą, ką privalu daryti sparčiai keičiantis technologijoms, sunku, nes nuo 1990 metų iš valstybės biudžeto, išskyrus kompiuterizavimo programą, lėšų techninei bazei atnaujinti buvo skiriama labai mažai (mažiau kaip 1 proc. nuo bendro biudžeto). Todėl daugumos profesinio rengimo institucijų techninė bazė neatitinka dabartinio technologijų lygio.

5.3.3. Profesinio informavimo ir konsultavimo sistemos infrastruktūra.

Pakankamai modernūs informavimo ir konsultavimo centrai yra tik 6 apskrityse. Informavimas ir konsultavimas taip pat vykdomas 46 teritorinėse darbo biržose. Jose konsultavimas daugiau orientuotas į darbo paiešką ir darbo rinkos mokymą. Dėl nepakankamai išplėtotų šio tipo paslaugų tik apie 10–15 proc. jaunimo konsultuojasi prieš rinkdamiesi profesiją. Kol kas praktiškai neplėtojama suaugusiųjų informavimo ir konsultavimo tęstinio mokymosi klausimais sistema. Norint padidinti prieinamumą, informavimo ir konsultavimo centrus reikia įsteigti visose apskrityse, įsteigti mokyklose informacijos paieškos terminalus bei turėti mobilius (kilnojamus) profesinio informavimo ir konsultavimo centrus. Visus centrus reikia aprūpinti modernia informacinių technologijų technika, kad Lietuvos profesinio informavimo ir konsultavimo sistema galėtų įsijungti į tarptautinį informavimo tinklą.

5.4. Mokymosi visą gyvenimą koordinavimas

Lietuvoje už švietimo valdymą ir priežiūrą atsako šios institucijos:

- Švietimo ir mokslo ministerija (**ŠMM**), kuri formuoja, įgyvendina ir prižiūri valstybinę švietimo politiką ikimokyklinio, vaikų ir jaunimo, specialiojo ugdymo, profesinio mokymo, suaugusiųjų švietimo bei aukštojo mokslo srityse.
- Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (**SADM**) yra pagrindinė institucija, užsiimanti užimtumo politikos klausimais nacionaliniu lygmeniu. Atsakomybė už tęstinio profesinio mokymo organizavimą bei įgyvendinimą tenka Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybai (**LDRMT**), priklausančiai SADM.
- LDRMT įgyvendina darbo rinkos mokymo politiką bei organizuoja profesinio mokymo informavimo bei konsultavimo paslaugų teikimą. LDRMT turi 6 padalinius – Teritorines darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybas (Alytuje, Klaipėdoje, Panevėžyje, Šiauliuose, Kaune ir Vilniuje).
- Yra ir kitų ministerijų, žinybų, kurių veikloje yra ryški suaugusiųjų profesinio mokymo veikla: Žemės ūkio, Vidaus reikalų ministerijos. Stambiosios gamyklos turi savo mokymo centrus. Jų veikla nėra koordinuojama, nes trūksta jas vienijančių argumentų.
- 60 savivaldybių atsako už ikimokyklinio, pagrindinio bei vidurinio ugdymo organizavimą ir finansavimą.
- Dešimt apskrities viršininko administracijų atlieka bendrą švietimo priežiūros funkciją. Apskrities viršininko administracijoje esančiam Socialinių reikalų bei švietimo departamentui priklauso Valstybinė švietimo inspekcija, tikrinanti švietimo institucijų veiklą. Be to, apskrities administratoriai kaip ir savivaldybės atsako už tai, kad visi vaikai iki 16 m. mokytųsi. Jų papildoma pareiga – užtikrinti neįgalių vaikų integraciją švietimo sistemoje.

Valdymo požiūriu esama švietimo sistema dar nėra pakankamai darni ir veiksminga. Išlieka problemiška tiek išorinė (švietimo ir kitų visuomenės gyvenimo sričių, dabartinių visuomenės poreikių), tiek ir vidinė (atskirų švietimo grandžių) dermė, todėl neužtikrinta bendrojo lavinimo, specialiojo ugdymo, profesinio mokymo ir aukštojo mokslo sąveika.

Kadangi nėra sukurtas technologinių gimnazijų tinklas, nėra glaudaus ryšio tarp bendrojo lavinimo ir profesinio rengimo. Įdiegus valstybinių brandos egzaminų sistemą, vis dar

stinga perimamumo tarp bendrojo lavinimo ir aukštojo mokslo. Dėl menkai integruotos specialistų rengimo sistemos yra silpna sanglauda tarp profesinių mokyklų, kolegijų ir universitetų, silpni tarpuniversitetiniai ryšiai.

5.4.1. Mokyklų savivalda.

Reformos metu susiformavo tik dalinė, menkai išplėtotą bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų savivalda. Tačiau aukštosios mokyklos įgijo stiprią autonomiją, ir tai neleidžia joms plačiau atsiverti visuomenės bei šalies ūkio poreikiams. Ši įgyta autonomija neskatina bendradarbiauti su darbo rinka ir darbdaviais.

5.4.2. Vietos ir centro politiniai sprendimai.

Šiuo metu vis dar nėra aiškiai ir konkrečiai apibrėžtos valstybės, savivaldybių ir švietimo institucijų funkcijos, įsipareigojimai, atsakomybė, jų bendradarbiavimo galimybės. Todėl iškyla tokia problema kaip veiksmingos pusiausvyros tarp vietos ir centro politinių sprendimų nebuvimas. Be to, šalies teisinė bazė leidžia interpretuoti veiklą arba priimti sprendimus, neatitinkančius mokymosi visą gyvenimą nuostatų.

5.4.3. Valdymas.

Valdymas grindžiamas esamos padėties kontrole, o ne švietimo plėtote ir kokybės užtikrinimu. Nesukurta švietimo stebėsenos sistema.

Kol kas nėra veiksmingo švietimo valdymo mechanizmo, dažnai sprendimai priimami remiantis intuicija, o ne patikima ir išsamia informacija bei analize, juos priimant vadovaujamosi grupiniais ar partiniais interesais.

Šiuo metu tiek savivaldybės, tiek apskritys, be dalyvavimo regioninėse profesinio rengimo tarybose ir trišalėse tarybose, atlieka ribotą vaidmenį pirminiame profesinio rengimo bei darbo rinkos mokyme.

5.4.4. Suaugusiųjų profesinio mokymo koordinavimas.

Kadangi nėra sukurtos kokybės rodiklių pagal mokymo veiklos rezultatus sistemos, mokymo institucijos neatsako ir nežino, kaip atsakyti už neracionalų išteklių panaudojimą. Netiriama socialinė–ekonominė mokymo vertė. Kadangi Lietuvoje daug žinybų dirba suaugusiųjų profesinio mokymo (tęstinio mokymo) srityje, tačiau jų veikla yra nekoordinuota, būtų tikslinga įkurti suaugusiųjų profesinio mokymo tarybą. Tai būtų patariamoji ŠMM ir SADM ministrų institucija šiais klausimais:

- suaugusiųjų profesinio mokymo ir konsultavimo plėtra
- sąveikos su darbo rinkos partneriais tobulinimas
- profesionalių, socialiai tikslingų darbo metodų skatinimas
- dokumentų ŠMM ir SADM ministrams rengimas
- rekomendacijų dėl mokymo centrų, privačių mokymo teikėjų steigimo rengimas
- rengti norminius dokumentus dėl mokymo programų sudarymo
- rengti rekomendacijas dėl mokymo teikėjų veiklos pristatymo ar sustabdymo

5.4.6. Socialiniai partneriai.

Socialinių partnerių (darbdaviai, profesinės organizacijos, kitos NVO) neryškus dalyvavimas profesinio rengimo ir tęstinio mokymo procesuose sąlygoja nedarbo riziką ir kvalifikacijų kokybės neaiškumą. Nors Socialinių tyrimų instituto duomenimis iki 2005 metų įvairaus suaugusiųjų profesinio mokymosi poreikis bus apie 100 000 žmonių, esama tęstinio profesinio mokymosi sistema yra nepakankamai išplėtotą ir nepajėgia užtikrinti mokymosi prieinamumo ir tęstinumo. Yra neatitikimas tarp profesinio rengimo, kvalifikacijos tobulinimo poreikių ir tenkinimo galimybių.

Profesinio rengimo ir tęstinio mokymosi programų rengime tik epizodiškai dalyvauja socialiniai partneriai, neapibrėžtos jų atsakomybės. Tik LDRMT bando sistemingai įtraukti šakines

darbdavių asociacijas į mokymo programų rengimą bei jų patvirtinimą. Nors organizuojant praktinį mokymą, vertinant įgytas kvalifikacijas, dalyvauja Pramonės ir prekybos rūmai, tačiau išlieka daug neaiškumų ir problemų.

5.5. Finansavimas

Valstybės išlaidų, skirtų švietimui, augimo tempai nėra dideli. Kita vertus, švietimo poreikiai yra dideli ir nuolat auga. Tai susiję su būtinybe siekti aukštos mokymo kokybės, garantuoti nuolatinio mokymosi prieinamumą visokio amžiaus piliečiams. Integruojantis į ES būtina pasiekti, kad Lietuvoje įgytos žinios, mokėjimai ir įgūdžiai būtų pripažįstami ES valstybėse. Tam reikia modernizuoti mokymo bazę, atnaujinti mokymo ir mokymosi medžiagą, kelti mokytojų kvalifikaciją. Šiems tikslams įgyvendinti valstybės skiriamų biudžeto asignavimų nepakanka, todėl būtina racionaliau naudoti turimas lėšas, ieškoti papildomų finansavimo šaltinių.

Kai kurie svarbūs struktūriniai pokyčiai jau vyksta. Įgyvendintas perėjimas prie 10-mečio pagrindinio išsilavinimo. Palyginti nedidelių, siaurai specializuotų aukštesniųjų mokyklų bazėje steigiamos stambios regioninės kolegijos, vykdančios neuniversitetinių studijų programas. Kartu su šiais pokyčiais prasidėjo ir bendrojo lavinimo mokyklų bei profesinių mokyklų tinklų optimizavimas. Moksleivio krepšeliu paremtas finansavimas skatina vietos valdžią didinti sistemos veiksmingumą.

Veiksmingas ir tikslingas jau pradėtos įgyvendinti sisteminės reformos įgyvendinimas yra būtina kitų nacionalinės švietimo sistemos elementų plėtojimo tāsos sąlyga.

5.5.1. Profesinių mokyklų ar kolegijų tinklo optimizavimas.

Nors mokyklų skaičius sumažėjo, tebėra poreikis jungti mokyklas, net jei šios jau buvo sujungtos į didesnes ir veiksmingesnes mokyklas. Dalis profesinių mokyklų gali būti perduotos vietinių valdymo struktūrų žinion. Likusiųjų bazėje turi būti steigiami stambūs regioniniai daugiaviečiai profesinio rengimo centrai. Svarstytinas klausimas dėl nedidelių specializuotų kolegijų prijungimo prie regioninių kolegijų.

5.5.2. Mokyklų valdymas.

Sustambintų mokyklų veiklos patirtis rodo, kad reikia ieškoti naujų jų valdymo modelių. Stambios mokyklos padaliniai turėtų įgyti tam tikro savarankiškumo, būti suinteresuoti savo veiklos rodikliais, skatinami racionaliai naudoti lėšas.

Praktiškai visos šiuo metu veikiančios mokyklos turi biudžetinės įstaigos juridinį statusą. Tai mažina mokyklų suinteresuotumą ir galimybes ieškoti papildomų finansavimo šaltinių, plėtoti švietimo paslaugas, laisviau disponuoti įgytu turtu. Naujai kuriami stambūs profesinio rengimo centrai galėtų turėti viešosios įstaigos statusą. Tuomet būtų sudarytos galimybės į jų valdymą ir finansavimą įtraukti kitus dalininkus, suinteresuotus mokyklų teikiamomis paslaugomis (įmonės, apskričių administracijas ir savivaldybes ir kt.). Viešosios įstaigos statusas gali būti sėkmingai taikomas priėmus veikiančio Viešųjų įstaigų įstatymo pataisas bei parengus reikalingus lydimuosius teisės aktus.

5.5.3. ŠMM ir SADM atsakomybė.

Veikiantys įstatymai nustato, kad už pagrindinį profesinį rengimą atsako ŠMM, o už suaugusiųjų profesinį mokymą – SADM. Tai sąlygoja, kad Lietuvoje egzistuoja du nepriklausomi profesinio mokymosi įstaigų tinklai: profesinės mokyklos ir darbo rinkos profesinio mokymo centrai. Dėl to neracionaliai panaudojami tiek materialieji, tiek ir žmonių ištekliai. Profesinio rengimo ir tęstinio profesinio mokymosi vykdymas vienoje mokymo institucijoje padėtų spręsti tiek mokymo kokybės, tiek racialesnio lėšų naudojimo klausimus. Dviejų mokymo sistemų suartėjimas paspartėtų, jei šios įstaigos turėtų viešosios įstaigos juridinį statusą.

5.5.4. Mokyklų finansavimas.

Bendrojo lavinimo mokyklose pradėtas taikyti moksleivio krepšelio principas. Šis principas taikomas ir profesinių mokyklų bendrojo lavinimo dalies finansavimui. Atsižvelgus į tai būtina parengti ir pradėti taikyti profesinės mokyklos krepšelio skaičiavimo metodiką. Mokyklų finansavimas turi būti siejamas su jų veiklos kokybės rodikliais (priimtųjų ir baigusiujų santykis, įsidarbinusiųjų arba tęsiančiųjų mokslą skaičius, mokymo įstaigos pajėgumų panaudojimas kt.). Be to, svarbu atsižvelgti ir į mokymo programos sudėtingumą, nes atskirų programų finansavimo poreikiai yra skirtingi.

Kolegijų finansavimo modelis turi būti susietas su vieno studento studijų kaina, atsižvelgiant į studijų sritis ir kryptis. Nustatant jų finansavimo modelį būtina išlaikyti skirtumus tarp universitetų ir kolegijų finansavimo, nes kolegijos daugiau dėmesio skiria praktiniam rengimui.

5.5.5. Personalias ir darbo apmokėjimas.

Vienas iš mokyklų veiksmingos veiklos rodiklių yra studentų/mokinių ir dėstytojų santykis. Profesinio rengimo institucijose vidutiniškai vienam mokytojui/dėstytojui tenka 10 moksleivių/studentų. Palyginus su ES valstybių rodikliais, matyti, kad Lietuvos mokyklose būtina šį rodiklį pagerinti. Tai galima pasiekti peržiūrint mokymo programas, tobulinant mokymo organizavimą.

Mokyklų pedagogų darbas apmokamas proporcingai jų turimam pedagoginio darbo valandų skaičiui. Neatsižvelgiama į jų kitus mokykloje atliekamus darbus, nepakankamai įvertinamas pasirengimas pamokoms. Būtina parengti ir pradėti diegti mokyklose pedagogų etatinio darbo apmokėjimo principus, pertvarkyti profesinių mokyklų bei kolegijų personalo struktūrą.

5.5.6. Mokyklų teikiamos papildomos paslaugos.

Profesinėse mokyklose, teikiančiose pagrindinio profesinio mokymo programas, yra nepakankamai išplėtotos kitos mokymo paslaugos. Pagrindinės jų turėtų būti suaugusiųjų kvalifikacijos tobulinimas, perkvalifikavimas. Kolegijose turi būti plėtojami užsakomieji taikomieji tyrimai.

5.5.7. ES struktūrinės paramos panaudojimas.

ES socialiniai ir struktūriniai fondai sudaro galimybę ženkliai žmonių išteklių plėtojimo paramai. Švietimas ir lavinimas neabejotinai yra integrali šio proceso dalis. Būtina ugdyti mokyklų gebėjimus pasinaudoti šia parama bei užtikrinti nacionalinę kofinansavimo dalį.

5.6. Mokymo ir profesinio konsultavimo personalo kvalifikacija

Švietimas yra viena iš svarbiausių valstybės veiklos rūšių. 2001 m. švietimo sistemoje dirbo 10,7 proc. visų užimtų gyventojų. Daugiau dirbančių buvo tik apdirbamojoje pramonėje, žemės ūkyje ir prekyboje.

2001 metais Lietuvoje buvo 699 ikimokyklinės įstaigos, 2270 bendrojo lavinimo mokyklų, 81 profesinė mokykla, 42 aukštesniosios mokyklos, 16 kolegijų, 19 universitetų, 1449 bibliotekos (1186 kaime), 947 kultūros centrai (817 kaime).

Iš viso švietimo sistemoje 2001 metais dirbo apie 80 tūkst. pedagogų: 12263 – ikimokyklinėse įstaigose, 49843 – bendrojo lavinimo mokyklose, 4696 – profesinėse mokyklose, 3638 – aukštesniosiose mokyklose, 686 – kolegijose, 8542 – universitetuose. Nėra oficialios informacijos apie švietėjus, dirbančius darbo rinkos profesinio mokymo institucijose.

Mokymasis visą gyvenimą skatina posūkį nuo teikiamo mokymo į mokymąsi tenkinant poreikius. Atskiros institucijos ir dėstytojai turi pradėti dirbti atsižvelgdamos į kiekvieną besimokantįjį, įvertinti jo/jos pradines žinias ir gebėjimus bei numatyti mokymosi kryptį. Jie turi organizuoti, kad būtų tinkami mokymosi šaltiniai, ir stebėti bei tikrinti besimokančiųjų pažangą. Čia esminis klausimas – ar institucijos turi gebėjimų ir ar yra pasiruošusios sudaryti galimybes individualiam besimokančiajam patenkinti mokymosi visą gyvenimą poreikius.

Skirtingi mokymosi paslaugų teikėjai (formalios institucijos, neformalusis švietimas, savaiminis mokymasis – mokyklos, universitetai, NVO) turi padėti besimokančiam jo mokymosi

kelyje, kuris turi būti gerai apgalvotas, numatytas, sujungtas, taip pat ir lankstus. Už tai atsakinga institucija ir individas. Institucija turi mažinti barjerus, organizuoti ankstesnio mokymosi įvertinimą ir pripažinimą. Institucijos turi ieškoti būdų integruoti individualius besimokančiuosius. Mokymasis turi būti aptariamasis ir suprantamas kaip holistinė patirtis labiau negu atskiros formalios dalys, kurias individas įgijo per savo gyvenimą. Tačiau kol kas tai negalioja švietimo sistemoje.

Mokymosi visą gyvenimą sistemoje sau vietą turi rasti visi įvairaus amžiaus žmonės. Jų galimybės yra nevienodos. Skirtingi yra ir jų poreikiai: pasirengti mokyklai, įgyti žinių, įgyti arba patobulinti profesinę kompetenciją, praplėsti socialinį arba kultūrinį išprusimą t.t. Šiam plačiam poreikių spektrui patenkinti būtina infrastruktūros įvairovė – ugdymo ir įvairaus lygio švietimo institucijos, bibliotekos, įvairios kultūros įstaigos ir pan.

Iš visų dirbančiųjų švietimo sistemoje daugiau kaip 50 proc. yra pedagogai. Jie yra švietimo sistemos šerdis ir vaidina lemiamą vaidmenį mokymo(si) procese. Profesinio mokymo sėkmė gerokai priklauso nuo praktinio mokymo, kuris vykdomas realiomis darbo sąlygomis, kai mokinių darbą stebi ir jiems pataria įmonės darbuotojas-instruktorius. Profesiniame rengime labai svarbu yra tinkamai pasirinkti profesinės karjeros kelią. Konsultantais ieškant atsakymo į šį klausimą yra profesinio konsultavimo ir informavimo specialistai. Pagaliau bet kurios švietimo institucijos atvirumą kaitai, veiklos kokybę lemia vadovo kompetencija. Būtent šių keturių darbuotojų grupių – pedagogų, instruktorių, profesinio konsultavimo ir informavimo specialistų, švietimo vadybininkų, – kompetencija lemia švietimo sistemos veiksmingumą, teikia galimybių žmonėms tinkamai pasirengti darbui ir užtikrina sėkmę gyvenime.

5.6.1. Pedagogai ir suaugusiųjų mokytojai (andragogai).

Pedagogų parengiama gana daug. 2001 metais aukštesniosiose mokyklose buvo parengta 1053 pedagogai. Universitetuose mokytojų rengimo ir pedagogikos pagrindines studijas baigė 2705 ir magistrantūros – 729 studentai. Tačiau beveik visi šie mokytojai parengti darbui ikimokyklinėse įstaigose bei bendrojo lavinimo mokyklose. Profesijos ir suaugusiųjų mokytojai, neįskaitant negausių tam skirtų magistrantūros studijų, faktiškai nebuvo rengiami. Šiuo metu yra parengta profesijos mokytojų rengimo koncepcija bei profesijos standartas, pradėti rengti andragogikos specialistai. Turint omenyje tai, kad vidurinėse mokyklose dirbantys pedagogai taip pat dirba su tėvais ir kitais suaugusiais, o suaugusiųjų mokymo centruose paprastai dirba pedagogai, mokytojų rengimo programose būtina įtraukti andragogines kompetencijas užtikrinančius studijų dalykus.

Pedagogų kvalifikacijos tobulinimui apskritai yra skiriama nemaža dėmesio. Vilniuje veikia nacionalinis Pedagogų profesinės raidos centras, yra įkurti regioniniai švietimo centrai, pedagogų kvalifikacijos tobulinimo srityje veikia nevyriausybinių organizacijų. Kvalifikaciniuose renginiuose 2001 m. dalyvavusių pedagogų skaičius siekė 120 tūkst. Profesinių, aukštesniųjų mokyklų ir kolegijų pedagogai gali lygiomis teisėmis dalyvauti minėtuose renginiuose. Deja, organizuojami renginiai paprastai yra skiriami pedagoginei bei bendrojo lavinimo dalykų dėstytojų kompetencijai tobulinti. Profesijos mokytojų technologinės kompetencijos tobulinimo renginiai neorganizuojami, tai paliekama pačių mokyklų nuožiūrai. Nuosekli pedagoginio personalo kvalifikacijos tobulinimo sistema nesukurta ir darbo rinkos mokymo sistemoje.

5.6.2. Instruktoriai.

Viena iš profesinio rengimo sudedamųjų dalių yra praktinis mokymasis, kurio didžioji dalis turėtų vykti mokantis realiomis darbo sąlygomis. Visose profesinio rengimo bei aukštesniųjų ir neuniversitetinių aukštųjų studijų programose numatyta gamybinė praktika. Įmonėje ar organizacijoje, į kurią yra siunčiamas mokinys, jį konsultuoti turėtų instruktorius, kuris būtų specialiai išmokytas vykdyti tokią funkciją. Deja, Lietuvoje šios problemos spręsti dar nepraėda.

5.6.3. Profesinio konsultavimo specialistai.

Duomenų, kiek specialistų šiuo metu dirba profesinio konsultavimo sistemoje, nėra, be to, tokių specialistų nerengia nė viena aukštoji mokykla. Žinoma, kad šešiuose Lietuvos darbo rinkos

mokymo tarnybai priklausančiuose orientavimo centruose dirba 35 specialistai. Profesinio konsultavimo struktūrose šiuo metu daugiausia dirba psichologai, gavę gana bendrą psichologinį pasirengimą ir savarankiškai įgiję specifines šio darbo kompetencijas. Šiuo metu nė viena aukštoji mokykla nerengia informavimo ir konsultavimo specialistų. Mokytojų rengimo programose nenumatyta suteikti mokytojams nors minimalios kompetencijos karjeros planavimo klausimais. Praktiškai nevykdomi ir moksliniai tyrimai. Taigi kol kas nėra suburtas intelektualinis potencialas šiai problemai spręsti.

5.6.4. Švietimo vadybininkai.

Problemos svarba yra gerai suvokta. Yra vykdoma mokyklų vadovų atestacija, parengtos atitinkamos kvalifikacijos tobulinimo programos. 2001 m. gruodžio 31 d. duomenimis, buvo atestuota 73 proc. visų tipų ugdymo įstaigų vadovų. Keletas universitetų teikia švietimo vadybos magistrantūros programas. Tačiau dar nesusiformavo švietimo vadybos kompetencijos ugdymo aplinka ir kultūra. Todėl pasiekimai šioje srityje kol kas yra neženkliūs ir nuolat juntamas kvalifikuotų vadovų stygius visų tipų mokyklose ir visais švietimo sistemos lygmenimis.

Žiniomis grįstą ūkio plėtrą paskelbus prioritetiniu valstybės tikslu, ypatingą svarbą įgyja žmonių išteklių plėtra. Pastaraisiais metais įmonėse atlikti tyrimai rodo, kad vis didesnė dalis veiklos pasaulio subjektų tai supranta, nors žmonių išteklių plėtros planus kol kas yra sudarę tik apie 20 proc. įmonių. Bendraujant su įmonėmis, labai juntama, kad jose dirbantys personalo vadybininkai stokoja kompetencijos žmonių išteklių plėtros srityje. Šios problemos nuodugnaus suvokimo taip pat pasigendama daugelyje socialinių partnerių ir valstybinio valdymo struktūrose. Ypač didelis tokios kompetencijos stygius jaučiamas regionų ir savivaldybių lygmenimis.

5.7. Regioniniai skirtumai

Tarpreregioniniai mokymosi visą gyvenimą galimybių skirtumai Lietuvoje pasireiškia skirtingu užimtumo ir nedarbo lygmeniu, suaugusiųjų, jaunimo, aukštųjų mokyklų, o ypač skirtingų programų profesinių mokyklų netolygiu išsidėstymu, nevienodomis tęstinio mokymosi galimybėmis regionuose.

Didelių regioninių skirtumų pagal vidurinio mokslo baigimo rezultatus nėra, tačiau stojantieji į aukštąsias mokyklas iš skirtingų rajonų pasiskirstę netolygiai. Suaugusiųjų klasių, mokyklų, mokymo centrų tinklas netolygus.

Profesinis rengimas nesuderintas su regiono plėtros planu. Netolygiai išdėstytas profesinio rengimo ir tęstinio profesinio mokymosi tinklas. Kai kurių profesinio mokymo programų prieinamumo atžvilgiu yra nemažų teritorinių skirtumų. Pvz., kai kuriuose regionuose yra palyginti mažai profesinio mokymo institucijų ir jų siūlomas specialybių spektras yra per siauras vietos darbo rinkos poreikiams. Profesinio rengimo pasiūla regionuose neatitinka darbo vietų struktūros. Nesuderinta pirminio profesinio rengimo, tęstinio profesinio mokymo ir darbo biržų mokymo pasiūla.

Dauguma universitetų sutelkti dviejuose didžiuosiuose miestuose. Regioniniai universitetai, kolegijos neatlieka regionų švietimo ir mokslo centrų ir žmonių išteklių strateginio planavimo politikos analizės ir strategijų kūrimo funkcijų.

Pereinamojo laikotarpio iš planinės į rinkos ekonomiką poveikis įvairiems Lietuvos regionams buvo skirtingas atsižvelgiant į jų ekonominę struktūrą laikotarpio pradžioje ir į geografinę padėtį. Be to, susilpnėjus valstybės vaidmeniui (tiek reguliavimo, tiek sprendimų dėl investicijų požiūriu), tiesioginės laisvųjų rinkų investicijos dažniausiai buvo skiriamos į labiausiai išplėtotus regionus. Todėl atsirado reikšmingų regioninių užimtumo skirtumų. DJT duomenimis, 15–64 metų amžiaus asmenų užimtumo lygis 2001 m. buvo žemiausias Alytaus ir Marijampolės apskrityse ir tebuvo atitinkamai 53,5 ir 54,6 proc. Didžiausias minėto amžiaus asmenų užimtumas nustatytas Klaipėdoje (59,9 proc.) ir Vilniuje (58,9 proc.). Daugelyje apskričių (ypač Tauragėje ir Marijampolėje) didelė oficialiai įregistruotų dirbančiųjų dalis tenka žemės ūkio sektoriui, tai dažniausiai yra mažai produktyvi žemdirbystė, skirta tik pragyvenimui.

Skiriasi ir nedarbo lygis įvairiuose regionuose. DJT duomenimis, aukščiausias nedarbo lygis 2001 m. buvo Alytaus (21,9 proc.) ir Šiaulių (19,1 proc.) apskrityse, žemiausias – Panevėžio (14,2 proc.) ir Vilniaus (15,6 proc.) apskrityse.

5.7.1. Mokymosi visą gyvenimą plėtotės regioninės problemos.

- Lietuvai siekiant narystės Europos Sąjungoje (ir įstojus į ją) neparengtos į kitų sričių – regioninės, socialinės, infrastruktūrų plėtros – strategijas integruotos švietimo, žmonių išteklių plėtotės programos, idant būtų galima pasinaudoti ES struktūriniais fondais.
- Neparengtos regionų žmonių išteklių plėtros programos.
- Trūksta taikomųjų švietimo tyrimų ir prognozių apie regionų švietimo problemas ir žmonių išteklių plėtrą.
- Trūksta strateginio planavimo ir bendradarbiavimo regionuose ir tarp jų.
- Nepakankama lanksčių ir atvirų bendrojo ir profesinio mokymosi formų įvairovė regionuose: trūksta 16–18 m. amžiaus asmenų bendrojo kartu su profesijos pradmenimis, suaugusiųjų, distancinio, modulinio, jaunimo, akredituoto neformalaus švietimo institucijų.
- Dideli skirtingų regionų darbo biržų skirtumai ir darbo kokybė (informavimo, konsultavimo, personalo kvalifikacijos, techninio aprūpinimo).
- Nevykdoma mokymosi visą gyvenimą stebėseną regionuose. Egzistuoja regioninių registru ir kitokių informacijos šaltinių problema: gyventojų, išsilavinimo, mokyklinio amžiaus vaikų, gyventojų mobilumo.
- Nekonsoliduota švietimo struktūra (žinybiniai barjerai), ypač jaunimo ir suaugusiųjų, profesinio mokymo su darbo biržos, darbo rinkos mokymo. Profesinėse ir vidurinėse mokyklose menkai išplėtotas suaugusiųjų tęstinio, modulinio mokymo paslaugų teikimas.
- Kvalifikuotų švietimo paslaugas teikiančių žmonių išteklių trūkumas regionuose.

Reikia parengti regionų žmonių išteklių plėtros programas. Būtina suderinti profesinio rengimo pasiūlą regionuose su darbo vietų struktūra, taip pat koordinuoti profesinio rengimo, tęstinio profesinio mokymo ir darbo biržų mokymo pasiūlą, plėtoti suaugusiųjų švietimo paslaugas. Daugiau dėmesio reikėtų skirti regionų švietimo infrastruktūros plėtrai.

5.8. Stebėseną ir kokybės laidavimas

Europos Sąjungos Tarybos Stokholmo susitikime 2001 metais buvo suformuluoti 3 švietimo plėtros strateginiai tikslai. Pirmasis tikslas: *„pagerinti ES švietimo ir profesinio mokymo kokybę ir veiksmingumą“*.

Lietuvoje taip pat gerai suprantama švietimo kokybės svarba. 1999 metais nustatant antrojo švietimo reformos etapo prioritetus, pirmuoju buvo įvardytas *„ugdymo bei studijų modernizavimas ir švietimo kokybės kėlimas“*. Nemažai pastangų įdedama siekiant švietimo kokybės. Tam tarnauja ugdymo turinio atnaujinimo iniciatyvos, plati pedagoginio personalo kvalifikacijos tobulinimo programa, pastangos pagerinti mokymo institucijų aprūpinimą. Tačiau nuosekli ir patikima švietimo stebėsenos ir kokybės laidavimo sistema dar nesukurta. Padėti gerai iliustruoja Švietimo ir mokslo ministerijos tinklapyje esantys žodžiai: *„Pradėta kurti švietimo sistemos monitoringo sistema, bus kaupiama išsami patikima informacija apie sistemos funkcionavimą bei švietimo paslaugų kokybę. Dėl to nustatomi švietimo indikatoriai, kuriamos išorinio ir vidinio švietimo įstaigų audito metodikos“*.

5.8.1. Informacija apie švietimo būklę.

Nacionaliniu mastu duomenis renka Statistikos departamentas, Švietimo ir mokslo ministerija bei prie jos esantys Informatikos ir prognozavimo ir Pedagogų profesinės raidos centrai, Lietuvos darbo birža, Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba, Pramonės, prekybos ir amatų rūmai ir t.t. Daug informacijos yra sukaupta mokymo/studijų institucijose. Duomenų galima rasti apie profesinio rengimo sistemoje veikiančias privačias mokyklas (iš 57 aukštesniųjų mokyklų – 14 privačios). Be

to, Lietuvoje yra apie 500 įvairaus profilio licencijuotų profesinio mokymo paslaugų teikėjų. Tačiau visa ši informacija nėra veiksmingai panaudojama. Pagrindinės priežastys tokios:

- Nesusitarta dėl bendros duomenų rinkimo sistemos. Todėl, nors daugeliu atvejų informacija yra kompiuterinėse laikmenose, duomenis iš skirtingų bazių palyginti yra sudėtinga.
- Labai ribotas duomenų bazių prieinamumas. Duomenys dažniausiai analizuojami tik tam tikrais pjūviais, ir tai paprastai atlieka ne švietimo specialistai.
- Neretai duomenų patikimumas yra nepakankamas, kad juos būtų galima panaudoti kiekybiniais palyginimams ir prognozėms.
- Trūksta informacijos apie privatų švietimą. Privatų švietimą organizuojančios institucijos nesuinteresuotos teikti informaciją apie savo veiklą.

Sisteminę būklės analizę profesinio rengimo srityje pradėta 1998 metais. Ją vykdo Profesinio mokymo informacinė tarnyba, kasmet parengianti atitinkamą pranešimą, kuriame pateikiama esamos padėties analizė ir formuluojamos pagrindinės spręstinos problemos.

Visos švietimo sistemos būklės analizę Švietimo ir mokslo ministerija pradėjo vykdyti nuo 2000 metų, pavesdama tai Švietimo plėtotės centrui. Šiuo metu jau yra parengti trys leidiniai „Lietuvos švietimas 2000“, „Lietuvos švietimas 2001“ ir „Lietuvos švietimas 2002“.

5.8.2. Švietimo tyrimai.

Švietimo pertvarkai, ypač švietimo kokybei užtikrinti, reikalingi kryptingi ir patikimi švietimo tyrimai. Šiuo metu švietimo tyrimai daugiausia vykdomi universitetuose, kurie juos derina su pasirinktomis mokslinio tyrimo kryptimis, t.y. jie nėra tikslingai sukoncentruoti prioritetinėms švietimo reformos problemoms spręsti.

Lietuva labai ribotai dalyvauja tarptautiniuose lyginamuosiuose švietimo tyrimuose. Dalyvavome tik TIMMS ir IEA pilietinio ugdymo tyrimo programose, o į tokius svarbius dabar vykstančius lyginamuosius tyrimus kaip OECD/PISA bei ALL (International Adult Literacy and Life Skills Survey) neįsitraukėme.

Faktiškai nėra nė vieno išsamaus švietimo pasiekimų lyginamojo tyrimo Lietuvos mastu. Vienintelis aspektas, kuris yra rimčiau nagrinėtas – mokymą/studijas baigusiųjų įsidarbinimas ir pagrindinės neįsidarbinimo priežastys.

Statistikos departamente yra sukaupta nemaža duomenų apie suaugusiųjų išsilavinimo būklę (nuo 1994 m. du kartus per metus atliekami darbo jėgos tyrimai, kiekvieną kartą apklausiant 3000 namų ūkių) bei įmonėse vykdomą darbuotojų mokymą (CVT2). Tačiau šių tyrimų duomenys yra labai mažai analizuoti švietimo plėtotės požiūriu.

5.8.3. Švietimo stebėseną.

Stebėsenos sistema faktiškai tik pradedama kurti. Kol kas dar neparinkti pagrindiniai indikatoriai, nesukurtos atitinkamos struktūros, neparengti specialistai. Šiuo metu daugiausia apsiribojama mokymo/studijų institucijų veiklos priežiūra, kurią vykdo Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo priežiūros skyrius ir apskričių viršininkų švietimo inspekcijos. Jų vykdomas vertinimas daugiau siejamas ne su veiklos tobulinimu, bet su kontrole.

Profesinio mokymo stebėseną neturėtų apsiriboti trumpalaikiais tyrimais. Reikia sukurti vientisą profesinio mokymo stebėsenos informacinę sistemą, kuri leistų operatyviai vertinti mokymo kokybę ilgalaikių ir trumpalaikių darbo rinkos poreikių požiūriu.

5.8.4. Švietimo kokybės laidavimas.

Siekį užtikrinti aukštos kokybės ugdymo/mokymo/studijų programas Švietimo ir mokslo ministerija ėmė vykdyti iškart po nepriklausomybės paskelbimo 1990 metais. Tai buvo taikoma visoms švietimo sistemos grandims, išskyrus aukštąjį mokslą, kur studijų programų lygį vertinti nacionaliniu lygmeniu buvo pradėta 1995 metais, įsteigus Studijų kokybės vertinimo centrą.

Šiuolaikinę mokymo/studijų laidavimo sistemą, grindžiamą vidine savianalize ir išoriniu vertinimu, pradėta kurti gerokai vėliau. Tokią sistemą kurti pirmiausia pradėta aukštesniųjų studijų sektoriuje. Pirmąją bandomąją savianalizę mokyklos atliko 1998 metais, o 1999 metais buvo atlikti

pirmieji bandomieji vertinimo vizitai. 2000 metais parengtos rekomendacijos, kaip vykdyti savianalizę, ir atlikti pirmieji oficialūs studijų kokybės vertinimų vizitai, skirti aukštesniųjų mokyklų pasirengimui vykdyti neuniversitetines studijas įvertinti. Iš viso jau įvyko beveik 100 išorinio vertinimo vizitų. Šiuo metu jau baigiamame formuoti kolegijų sektoriuje visos institucijos kasmet atlieka vidinį savo veiklos auditą.

2000 metais taip pat buvo parengtas „Vidinės kokybės užtikrinimo profesinėse mokyklose vadovas“. Jo dėka dalis profesinių mokyklų pradėjo vykdyti vidinį auditą. Tačiau išorinio vertinimo vizitų dar nebuvo. Tai numatoma pradėti 2003 metais.

Bendrojo lavinimo grandyje taip pat diegiamas vidaus auditas. 2000-2001 metais Švietimo ir mokslo ministerija įgyvendino projektą, kurio tikslas buvo *„parengti nacionalines ugdymo vertybes atitinkančius mokyklos veiklos vertinimo kriterijus ir jais pagrįstą metodiką, kuri ugdytų mokyklos bendruomenės gebėjimus analizuoti bei vertinti savo darbą ir skatintų tobulėti mokyklą“*. Kai kuriose bendrojo lavinimo mokyklose parengta metodika jau pradėta diegti.

6. MOKYMOSI VISĄ GYVENIMĄ PLĖTROS UŽDAVINIAI

6.1. Profesinio rengimo ir tęstinio mokymosi įtaka užimtumo strategijai

Šalies orientacija į žiniomis ir informacinėmis technologijomis grindžiamo ūkio plėtrą didina tęstinio mokymosi poreikį. Būtina sukurti mechanizmus, leidžiančius kooperuoti valstybės, darbdavio ir asmens finansus tęstiniam profesiniam mokymuisi. Reikia sukurti teisinę bazę, kuri nustatytų darbdavių ir darbuotojų pareigas kvalifikacijos tobulinimo srityje (pvz., įteisinta darbuotojo teisė į atostogas mokymosi tikslams) bei darbdavių ekonominį skatinimą finansuoti darbuotojų dalyvavimą mokymosi programose.

Būtina tęsti ir pabaigti kurti profesijos standartų sistemą, grindžiamą kompetencijomis.

Neformalaus ir savaiminio mokymosi formalaus pripažinimo sistemos nebuvimas mažina mokymosi prestižą, apsunkina darbuotojų santykius su darbdaviais, mažina konkurencingumą darbo rinkoje. Šios sistemos tikslas būtų įvertinti individo pasiekimus ir paskatinti jį siekti naujų kvalifikacijų. Reikalinga sukurti mokymosi pripažinimo sistemą, kuri leistų įteisinti turimas kompetencijas, įgytas kitur, o ne formaliojoje sistemoje.

Suaugusiųjų mokymasis turi būti grindžiamas bendrųjų ir specialiųjų gebėjimų derinimu – tai laiduoja visapusišką individo asmenybės ugdymąsi, jos profesinį lankstumą, mobilumą bei įsidarbinimo galimybes.

Reikia plėtoti ir peržiūrėti profesinio konsultavimo ir informavimo paslaugų vaidmenį užimtumo ir darbo gebėjimų lavinimui.

Uždaviniai

1. Kurti profesijų standartus, grindžiamus reikalavimais kompetencijai.
2. Sukurti neformaliuoju ir savaiminiu mokymosi būdais įgytų kompetencijų įvertinimo ir pripažinimo mechanizmus.
3. Įgyvendinti technologinio profilio gimnazijas.
4. Kurti ir įgyvendinti tęstinio profesinio mokymosi programas, kuriose būtų iškeliami bendrieji gebėjimai, tokie kaip bendravimas, raštingumas, informacinės technologijos, karjeros valdymas bei socialiniai įgūdžiai.
5. Kurti mechanizmus, kurie leistų mažoms įmonėms kurti mokymosi konsorciumus, sudarančius sąlygas pasiūlyti savo darbuotojams mokymosi galimybes, panašias į tas, kurias savo darbuotojams gali suteikti didelės ir turtingesnės įmonės.
6. Kurti modulines profesinės kvalifikacijos įgijimo ir tobulinimo programas, grindžiamas kompetencijomis, ir numatyti jų įnašą siekiant tam tikrų kvalifikacijų.
7. Kurti ir tobulinti mokymo programas, skirtas profesinei specializacijai tobulinti.

6.2. Mokymosi prieinamumas

Sparčios ūkio pažangos palaikymui skatinti mokymosi poreikį ir plėsti pasiūlą tiems, kurie iš švietimo sistemos gavo mažiausiai. Sukurti „antro šanso“ galimybes tiems, kurie neįgijo pagrindinio išsilavinimo iki 16 metų.

Būtina panaudoti šiuolaikines nuotolinio mokymo programas ar priartinti mokymo vietas bedarbiams ir dirbantiems įgyti paklausias profesines kvalifikacijas arba atnaujinti turimas, didinti socialinį aktyvumą, siūlyti programas bendriesiems gebėjimams, tokiems kaip informacinės technologijos, užsienio kalbos, verslumas, socialiniai gebėjimai, ugdyti.

Skatinti švietimo institucijas rengti įvairias programas neįgaliesiems, tautinėms mažumoms, nuteistiesiems ir grįžusiems iš įkalinimo institucijų, kitoms rizikos grupėms, tuo siekiant sudaryti galimybes įgyti reikalingas profesines kvalifikacijas ir palengvinti integraciją į visuomenę ir darbo rinką.

Uždaviniai:

1. Sukurti mokymosi programas tikslinėms ir rizikos grupėms.
2. Užtikrinti „antro šanso“ galimybę visiems suaugusiems, nebaigusiems pagrindinės ar vidurinės mokyklos.
3. Kurti nuotolinio mokymo programas ir plėsti jų vartotojų tinklą.
4. Panaikinti egzistuojančius apribojimus suaugusiems asmenims, siekiantiems įgyti paklausias darbo rinkoje profesijas ir kelti kvalifikacijos lygį.

6.3. Infrastruktūros plėtra

Atnaujinti senus mokyklų pastatus, neatitinkančius dabartinių reikalavimų dėl susidėvėjimo ir energijos taupymo, kai kuriuose regionuose, siekiant užtikrinti vienodas prieinamumo galimybes, reikia pastatyti naujas mokyklas, taip pat ir profesines. Investicijos būtinos ir bibliotekų bei kultūros centrų pastatams.

Švietimo institucijoms reikalinga ir kitokia techninė įranga. Ypač tai aktualu profesinio rengimo institucijoms, kuriose ugdomi praktiniai įgūdžiai. Atnaujinti įrangą, o tai privalu daryti sparčiai keičiantis technologijoms, sunku, nes nuo 1990 metų iš valstybės biudžeto, išskyrus kompiuterizavimo programą, lėšų techninės bazės atnaujinimui buvo skiriama labai mažai (mažiau kaip 1 proc. nuo bendro biudžeto). Todėl daugumos profesinio rengimo institucijų techninė bazė neatitinka dabartinio technologijų lygio.

Norint padidinti prieinamumą, informavimo ir konsultavimo centrus reikia įsteigti visose apskrityse, mokyklose įsteigti informacijos paieškos terminalus bei turėti mobilius (kilnojamuosius) profesinio informavimo ir konsultavimo centrus. Visus centrus reikia aprūpinti modernia informacinių technologijų technika, kad Lietuvos profesinio informavimo ir konsultavimo sistema galėtų įsijungti į tarptautinį informavimo tinklą.

Uždaviniai:

1. Parengti švietimo institucijų tinklo plėtos bei esančių pastatų renovacijos planą.
2. Vykdyti plane numatytą mokyklų pastatų statybą ir renovaciją.
3. Tolydžio didinti investicijas į institucijų, teikiančių švietimo paslaugas, techninės bazės atnaujinimą.
4. Plėtoti profesinio informavimo, orientavimo ir konsultavimo sistemą vadovaujantis profesinio orientavimo ir konsultavimo strateginiu plėtos planu.
5. Sudaryti lengvatinę tvarką, pagal kurią švietimo veikla užsiimančios institucijos įsigytų programinę įrangą.

6.4. Mokymosi visą gyvenimą koordinavimas

Patirtis rodo, kad profesinio mokymo plėtrai trukdo įvairių profesinio mokymo dalyvių veiklos nekoordinuotumas. Reikia tobulinti bendradarbiavimą bent šiose srityse:

- suaugusiųjų profesinio mokymo ir konsultavimo plėtra
- sąveikos su darbo rinkos partneriais tobulinimas
- profesionalių, socialiai tikslingų darbo metodų skatinimas

- dokumentų ŠMM ir SADM ministrams rengimas
- rekomendacijų dėl mokymo centrų, privačių mokymo teikėjų steigimo rengimas
- norminių dokumentų dėl mokymo programų sudarymo rengimas
- rekomendacijų dėl mokymo teikėjų veiklos pristatymo ar sustabdymo rengimas.

Būtina sukurti ir įsteigti naują Suaugusiųjų mokymosi koordinavimo struktūrą. Naujoji struktūra turėtų:

- Kurti bendruosius reikalavimus ir tvarkas, atitinkančius visuomenės poreikius kvalifikacijoms ir užtikrinančius mokymosi visą gyvenimą prieinamumą.
- Kurti, tobulinti bei įgyvendinti nacionalinį profesinių kvalifikacijų aprašą.
- Kurti, valdyti bei užtikrinti mokymo ir mokymo rezultatų kokybę.
- Organizuoti ir įteisinti mokymosi rezultatų pripažinimą.
- Užtikrinti kvalifikacinių reikalavimų skaidrumą.
- Įteisinti socialinių partnerių veiklą mokymosi visą gyvenimą procesuose.
- Ieškoti ryšių tęstinio mokymo srityje su įvairiomis ministerijomis (Žemės ūkio, Susisiekimo, Sveikatos apsaugos ministerijos).

Būtina įtraukti socialinius partnerius (darbdaviai, profesinės organizacijos, kitos NVO) į profesinio rengimo ir tęstinio mokymosi procesus. Jų dalyvavimas turėtų būti teisiškai apibrėžtas.

Uždaviniai:

1. Peržiūrėti institucijų, užsiimančių tęstiniu profesiniu mokymu, funkcijas ir jas suderinti.
2. Įsteigti naują suaugusiųjų mokymosi koordinavimo struktūrą.
3. Pertvarkyti profesinio rengimo ir mokymo paslaugų tiekėjų tinklą, ieškant išteklių optimizavimo galimybių, siekiant išlaisvinti išteklius mokymosi visą gyvenimą poreikiams tenkinti.
4. Informuoti plačiąją visuomenę apie mokymosi visą gyvenimą galimybes, rezultatus.
5. Parengti teisinius dokumentus, reglamentuojančius socialinių partnerių įtraukimą į dalyvavimą profesinio rengimo ir tęstinio mokymosi procesuose.

6.5. Finansavimas

Sustambintų mokyklų veiklos patirtis rodo, kad reikia ieškoti naujų jų valdymo modelių. Stambios mokyklos padaliniai turėtų įgyti savarankiškumo, būti suinteresuoti savo veiklos rodikliais, skatinami racionaliai naudoti lėšas. Būtina optimizuoti profesinio mokymosi įstaigų tinklus: profesines mokyklas ir darbo rinkos profesinio mokymo centrus. Racionaliai naudoti tiek materialiuosius, tiek ir žmonių išteklius. Profesinio rengimo ir tęstinio profesinio mokymosi vykdymas vienoje mokymo institucijoje padėtų spręsti tiek mokymo kokybės, tiek racionalesnio lėšų naudojimo klausimus.

Kolegijų finansavimo modelis turi būti susietas su vieno studento studijų kaina, atsižvelgiant į studijų sritis ir kryptis. Nustatant jų finansavimo modelį būtina išlaikyti skirtumus tarp universitetų ir kolegijų finansavimo, kadangi kolegijose daugiau dėmesio skiriama praktiniam rengimui.

Mokyklų pedagogų darbas apmokamas proporcingai jų turimam pedagoginio darbo valandų skaičiui. Neatsižvelgiama į jų kitus mokykloje atliekamus darbus, nepakankamai įvertinamas pasirengimas pamokoms. Būtina parengti ir pradėti diegti mokyklose pedagogų etatinio darbo apmokėjimo principus, pertvarkyti profesinių mokyklų bei kolegijų personalo struktūrą.

ES socialiniai ir struktūriniai fondai sudaro galimybę ženkliai žmonių išteklių plėtros paramai. Švietimas ir lavinimas neabejotinai yra integrali šio proceso dalis. Būtina ugdyti mokyklų gebėjimus pasinaudoti šia parama bei užtikrinti nacionalinę kofinansavimo dalį.

Uždaviniai:

1. Optimizuoti profesinio rengimo struktūrą, iš valstybės finansuojamų ar adekvačių fondų, ir ją pritaikyti regionų poreikiams tenkinti.
2. Nustatyti tęstinio profesinio mokymo finansavimo struktūrą ir mechanizmus.

3. Įdiegti mokinio krepšelį profesiniame rengime ir tęsiniame mokymesi.
4. Tęstinio profesinio mokymo plėtrai ir „antrojo šanso“ įgyvendinimui naudoti Europos struktūrinių fondų galimybes.
5. Padidinti tęstinio mokymosi finansavimą, sukuriant specialius fondus ir įtraukiant darbdavius ir darbuotojus.

6.6. Mokymo ir profesinio konsultavimo personalo kvalifikacija

Mokytojo ir konsultantų vaidmuo mokymosi visą gyvenimą kontekste yra vienas iš pagrindinių. Šiuolaikiniai mokymo metodai ir technologijos kelia naujus reikalavimus mokytojo darbo stiliui ir jo vaidmeniui bendraujant su besimokančiais. Vienas iš pagrindinių pokyčių yra mokytojo kaip konsultanto užduoties atsiradimas. Visa tai kelia naujus reikalavimus mokytojo kvalifikacijai. Todėl profesijos mokytojams reikia suteikti galimybes kas metai įvairiapusiškai tobulintis, įskaitant ir praktiką gamyboje pagal dėstomus dalykus.

Būtina susieti valstybines subsidijas įrangai įsigyti su reikalavimu kelti personalo kvalifikaciją toje srityje.

Uždaviniai:

1. Parengti suaugusiųjų mokytojų ir profesijos konsultantų standartus.
2. Įdiegti modulinės, kompetencijomis grįstas programas suaugusiųjų mokytojų rengimui ir profesijos mokytojų rengimui.
3. Rengti švietimo institucijų vadovus ir tobulinti jų kvalifikaciją, naudojant modulinės, kompetencijomis grįstas programas.
4. Pradėti rengti profesijos konsultantus.
5. Sudaryti palankias sąlygas švietimo darbuotojams įgyti minimalią pedagogo kompetenciją, būtiną darbui su suaugusiais.
6. Nuolat tobulinti mokymo personalo IT raštingumą

6.7. Regioniniai skirtumai

Lietuvai siekiant narystės Europos Sąjungoje (ir į ją įstojus), būtina parengti ir kitų sričių - regioninės, socialinės, infrastruktūrų plėtros – strategijas, integruotas švietimo, žmonių išteklių plėtotės programas, idant būtų pasinaudota ES struktūriniais fondais.

Reikia suderinti profesinio rengimo pasiūlą regionuose su darbo vietų struktūra, taip pat koordinuoti profesinio rengimo, tęstinio profesinio mokymo ir darbo biržų mokymo pasiūlą, plėtoti suaugusiųjų švietimo paslaugas. Būtina daugiau dėmesio skirti regionų švietimo infrastruktūros plėtrai.

Uždaviniai:

Profesinio rengimo ir tęstinio profesinio mokymosi programose įvertinti socialinius ir ekonominius regiono poreikius.

Diferencijuotai plėtoti mokymosi visą gyvenimą regioninę struktūrą.

Mokymus organizuoti pagal vietos poreikius, ypač žemės ūkio regionuose.

6.8. Stebėsena ir kokybės laidavimas

Nepaisant tam tikrų pasiekimų, profesinio rengimo ir tęstinio mokymo kokybės klausimas tebėra neaiškus. Nėra kriterijų ir išorinio vertinimo sistemoje. Lieka neaiški profesinio mokymo programų kokybė ir jų vertė darbo rinkai. Tebėra silpni mokymo institucijų ryšiai su darbdaviais. Jie menkai yra įtraukti į mokymo programų rengimą. Darbdavių organizacijos turėtų vaidinti lemiamą vaidmenį užtikrinant sistemos kokybę.

Tebėra aktuali mokymo kokybės valdymo problema. Kadangi nėra profesinio mokymo stebėsenos sistemos ir aiškių kokybės vertinimo kriterijų, profesinio mokymo ir darbo rinkos poreikių atitiktis kelia susirūpinimą. Tai akivaizdžiai rodo nedarbo statistika. Nors yra bandoma darbdavius įtraukti į profesinio rengimo standartų parengimą, aprobavimą, ir tai yra daroma, tačiau socialinių partnerių įtaka profesinio mokymo sistemos ir kokybės valdymui tebėra nominali. Dėl

nepakankamo ministerijų ir socialinių partnerių dėmesio labai lėtai parengiami profesiniai standartai.

Būtina tobulinti mokymo programų skaidrumą. Visiems partneriams turi būti suprantamos sąvokos ir kvalifikaciniai reikalavimai. Reikia skubiai įdiegti kiekybinius rodiklius ir detalius kvalifikacinių reikalavimų sudarymo planus.

Uždaviniai:

1. Nustatyti pagrindinius profesinio rengimo veiksmingumo ir kokybės rodiklius.
2. Suderinti įvairias švietimo duomenų bazines ir išplėsti jų prieinamumą.
3. Atlikti regionų ir sektorių profesinio rengimo poreikių tyrimus.
4. Skatinti tyrimus, leidžiančius analizuoti ir plėtoti mokymąsi visą gyvenimą, įsitraukti į tarptautinius lyginamuosius PISA, ALL ir kt. tyrimus.
5. Įsijungti į CEDEFOP vykdomus profesinio mokymo tyrimus.
6. Įdiegti vidiniu ir išoriniu auditu grindžiamą kokybės užtikrinimo sistemą visuose švietimo sistemos sektoriuose.

Numatomi plėtros įgyvendinimo išteklių: institucijos, pavaldžios ŠMM ir SADM bei kitoms ministerijoms, valstybės biudžetas, savivaldybės, Europos Komisijos programos (Socrates, Leonardo, ESF) ir kiti fondai.

Patvirtinta švietimo ir mokslo ministro
ir socialinės apsaugos ir darbo ministro
2004 m. kovo 26 d.
įsakymu Nr. ISAK-433/A1-83
1 priedas

MOKYMOSI VISĄ GYVENIMĄ UŽTIKRINIMO STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO VEIKSMŲ PLANAS

Eil. Nr.	Veiklos uždaviniai	Vykdymo terminai
1.	Profesinio rengimo ir tęstinio mokymosi įtaka užimtumo strategijai	
1.1.	Kurti profesijų standartus, grindžiamus reikalavimais kompetencijai	2004–2012
1.2.	Sukurti neformaliojo ir savaiminio mokymosi būdais įgytų kompetencijų įvertinimo ir pripažinimo mechanizmus	2004–2008
1.3.	Įgyvendinti technologinio profilio gimnazijas	2004–2007
1.4.	Kurti ir įgyvendinti tęstinio profesinio mokymosi programas, kuriose būtų iškelti bendrieji gebėjimai, tokie kaip bendravimas, raštingumas, informacinės technologijos, karjeros valdymas bei socialiniai įgūdžiai	Nuolat
1.5.	Kurti mechanizmus, kurie leistų mažoms įmonėms kurti mokymosi konsorciumus, sudarančius sąlygas pasiūlyti savo darbuotojams mokymosi galimybes, panašias į tas, kurias savo darbuotojams gali suteikti didelės ir turtingesnės įmonės	2004–2008
1.6.	Kurti modulines profesinės kvalifikacijos įgijimo ir tobulinimo programas, grindžiamas kompetencijomis, ir numatyti jų įnašą siekiant tam tikrų kvalifikacijų	Nuolat
1.7.	Kurti ir tobulinti mokymo programas, skirtas profesinės specializacijos tobulinimui	Nuolat
2.	Mokymosi prieinamumas	
2.1.	Sukurti mokymosi programas tikslinėms ir rizikos grupėms	2004–2009
2.2.	Užtikrinti „antro šanso“ galimybę visiems suaugusiems, nebaigusiems pagrindinės ar vidurinės mokyklos	2004–2008
2.3.	Kurti nuotolinio mokymo programas ir plėsti jų vartotojų tinklą	Nuolat
2.4.	Panaikinti egzistuojančius apribojimus suaugusiems asmenims, siekiantiems įgyti paklausias darbo rinkoje profesijas ir kelti kvalifikacijos lygį	2004–2005
3.	Infrastruktūros plėtra	
3.1.	Parengti švietimo institucijų tinklo plėtros bei esančių pastatų renovacijos planą	2004–2006
3.2.	Vykdyti plane numatytą mokyklų pastatų statybą ir renovaciją	2006–2012
3.3.	Tolydžio didinti investicijas į institucijų, teikiančių švietimo paslaugas, techninės bazės atnaujinimą	Nuolat
3.4.	Plėtoti profesinio informavimo, orientavimo ir konsultavimo sistemą vadovaujantis profesinio orientavimo ir konsultavimo strateginiu plėtros planu	—
3.5.	Sudaryti lengvatinę tvarką programinei įrangai įsigyti švietimo veikla užsiimančioms institucijoms	2004–2005
4.	Mokymosi visą gyvenimą koordinavimas	
4.1.	Peržiūrėti institucijų, užsiimančių tęsiniu profesiniu mokymu, funkcijas ir jas suderinti	2004–2005
4.2.	Įsteigti naują suaugusiųjų mokymosi koordinavimo struktūrą	2004–2006
4.3.	Pertvarkyti profesinio rengimo ir mokymo paslaugų tiekėjų tinklą, ieškant išteklių optimizavimo galimybių, siekiant išlaisvinti išteklius mokymosi visą gyvenimą poreikiams tenkinti	2004–2012
4.4.	Informuoti plačiąją visuomenę apie mokymosi visą gyvenimą galimybes ir rezultatus	Nuolat
4.5.	Parengti teisinius dokumentus, reglamentuojančius socialinių partnerių įtraukimą į dalyvavimą profesinio rengimo ir tęstinio mokymosi procesuose	2004–2006
5.	Finansavimas	
5.1.	Optimizuoti profesinio rengimo struktūrą, iš valstybės finansuojamų ar adekvačių fondų, ir ją pritaikyti regionų poreikiams tenkinti	2004–2007
5.2.	Nustatyti tęstinio profesinio mokymo finansavimo struktūrą ir mechanizmus	2004–2006
5.3.	Įdiegti mokinio krepšėlį profesiniame rengime ir tęsiniame mokymesi	2004–2006
5.4.	Tęstinio profesinio mokymo plėtrai ir „antrojo šanso“ įgyvendinimui naudoti Europos struktūrinių fondų galimybes	Nuolat
5.5.	Padidinti tęstinio mokymosi finansavimą, sukuriant specialius fondus ir įtraukiant darbdavius ir	2004–2006

	darbuotojus	
6.	Mokymo ir profesinio konsultavimo personalo kvalifikacija	
6.1.	Parengti suaugusiųjų mokytojų ir profesijos konsultantų standartus	2004–2005
6.2.	Įdiegti modulinės, kompetencijomis grįstas programas suaugusiųjų mokytojų rengimui ir profesijos mokytojų rengimui	2004–2006
6.3.	Rengti švietimo institucijų vadovus ir tobulinti jų kvalifikaciją naudojant modulinės, kompetencijomis grįstas programas	Nuolat
6.4.	Pradėti rengti profesijos konsultantus	2004
6.5.	Sudaryti palankias sąlygas švietimo darbuotojams įsigyti minimalią pedagogo kompetenciją, būtiną darbui su suaugusiais	2004
6.6.	Nuolat tobulinti mokymo personalo IT raštingumą	Nuolat
7.	Regioniniai skirtumai	
7.1.	Profesinio rengimo ir tęstinio profesinio mokymosi programose įvertinti socialinius ir ekonominius bei regiono poreikius	Nuolat
7.2.	Diferencijuotai plėtoti mokymosi visą gyvenimą regioninę struktūrą	Nuolat
7.3.	Mokymus organizuoti pagal vietos poreikius, ypač žemės ūkio regionuose	Nuolat
8.	Stebėseną ir kokybės laidavimą	
8.1.	Nustatyti pagrindinius profesinio rengimo veiksmingumo ir kokybės rodiklius	2004–2005
8.2.	Suderinti įvairias švietimo duomenų bazines ir išplėsti jų prieinamumą	2004–2006
8.3.	Atlikti regionų ir sektorių profesinio rengimo poreikių tyrimus	Nuolat
8.4.	Skatinti tyrimus, leidžiančius analizuoti ir plėtoti mokymąsi visą gyvenimą, įsitraukti į tarptautinius lyginamuosius PISA, ALL ir kt. tyrimus	Nuolat
8.5.	Įsijungti į CEDEFOP vykdomus profesinio mokymo tyrimus	2004
8.6.	Įdiegti vidiniu ir išoriniu auditu grindžiamą kokybės užtikrinimo sistemą visuose švietimo sistemos sektoriuose	2004–2010